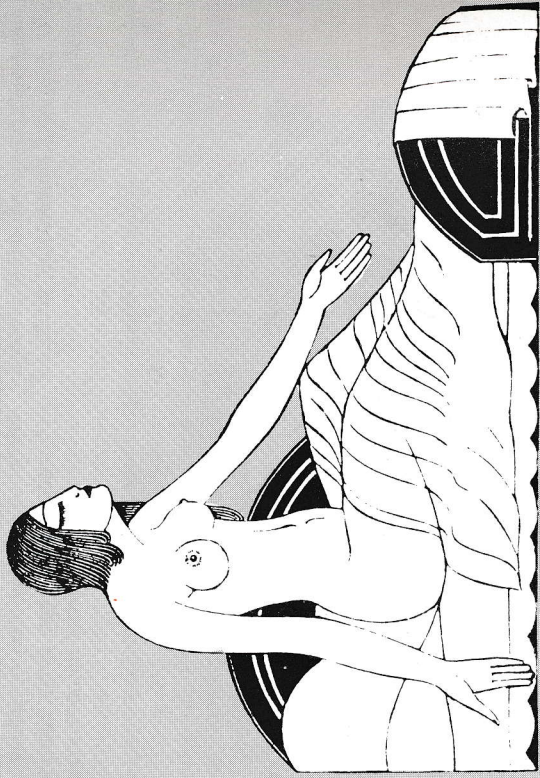

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR NR 1 1986. PRIS 35 KR

Indiens vetenskapshistoria

Eric Gill

Jack Common

Roniwaller Jatoba -
brasiliansk författare

FÖRROCHNU

Tidskrift för en folkets kultur

Adress: Hornsgatan 170, 2 tr.
117 28 Stockholm

Telefon: 08 - 19 13 58
Mottagning: måndagar 18 — 20
Postgiro: 35 60 72 — 9
Bankgiro: 324 — 1262
Prenumeration 125:-/4 nr
Stödprenumerat: 150:-/4 nr
Medlemskap: 100:-
Årsavgift: 100:-

Förr och Nu ägs av föreningen med
samma namn.

Föreningens paroller är:

- FÖR EN FOLKETS KULTUR
- FÖR EN FOLKETS HISTORIA
- FÖRSVAR FÖR YTTRANDE-
OCH TRYCKFRIHET
- ANTIIMPERIALISM

FÖRR OCH NU begär inte pengar av stat eller kommun. Våra inkomster kommer från medlemmar och andra läsare; medlemsavgifter, gåvor och prenumerationer. Vi i FÖRR OCH NU utför själva ett frivilligt föreningsarbete ända från redaktion till distribution. Detta visar att det frivilliga bildningsarbetet och den gamla folkrörelsetraditionen fortfarande är en demokratisk möjlighet. Man kan stå på egna ben!

Om Du tycker att tidningen är bra och om Du vill att den skall fortsätta att utvecklas ge då gärna en gåva men helst en eller fler prenumerationer!

Om Du bor i Stockholmstrakten ring oss då måndagar 18 — 20 och kom sedan upp för att delta i arbetet. Det finns mycket att göra.

Styrelsen

Styrelse:
Gun Kessle, ordförande
Ulla-Britt Antman, ansv. utg.
Anette Sandström, kassör
Jan-Olof Erlandsson
Tomy Gustavsson
Gunilla Karlsson
Per-Olov Käll
Anne Lidén
Mats Miljand
Margareta Zetterström
Håkan Ågren
Ann-Katrin Lennartsson
Kersin Nordfors
Kent Begler

Innehåll

Gun Kessle. Ledare

Debiprasad Chattopadhyaya. Till frågan om vetenskapen

Ronald Paul. Jack Common — en engelsk författare

Gun Kessle. Eric Gill. Hantverkaren som skapare

Marianne Fors och

Lars André. Roniwalter Jatoba — en brasiliansk författare

Roniwalter Jatoba. Sömnlös natt

Sigurd Hansell. Sandels och Kulneff — lindrigt nyktra generaler

Jan Åhman. Solstad och vänstern

Anne Lidén. Danska folkminnen

Margareta Zetterström. Berättelser från smacket

Bokanmälningar

4
5
27
32
43
46
51
54
58
60
65

omslag: Eric Gill Frontespiece till *The taking of the toll being the Dana Lila of Rajendra* translated by Ananda K. Coomaraswami, 1915

baksidan: illustration till *Höga visan*

Ledare

Världsbilden förändras snabbt i massmedia och bland olika intellektuella i våra länder men världen själv förändras inte på samma sätt. När det gäller synen på andra kulturer kan man citera det välkända yttrandet av Samir Amin:

— Tredje Världen är inte à la mode i Paris och New York längre!

Och nu är det som på femtiotalet när i vår litteratur de »fattiga länderna» beboddes av exotiska folk som dansade och sjöng och målade små träaskar och för övrigt dog som flugor men var fyllda av mystik och inte såg döden som vi.

Det är en lögnaktig beskrivning även om den är full av själ och »Orientens mystik» i en eller annan tappning.

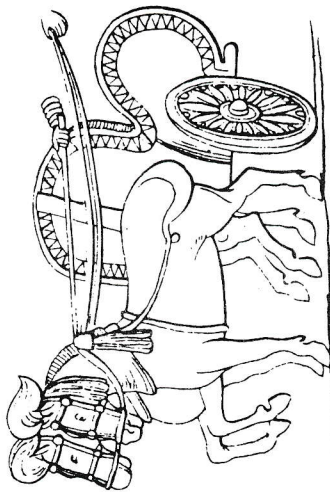
Just därför är det viktigt att vi inte låter oss bli meddragna i denna moderiktning som styrs av supermaktsintressen. Det är ett av skälen till att vi i *Förr och nu* inleder det nya året med ett nummer vars tyngsta bidrag är en diskussion om Indiens vetenskapshistoria. För samma krafter som tvingar fram skuldskrisen i Latinamerika och som orsakar svältkatastrofer i Afrika och krig i Afghanistan söker också hålla de intellektuella i våra länder omedvetna om andra kulturer. Indiens och Mexikos konst till exempel är världskonst och inte vare sig exotism eller etnografi!

Vi arbetar mot imperialismen också därför att kulturimperialism förvränger bilden av det stora i indiska, arabiska och andra kulturer och därmed förringar vårt eget mänskliga arv.

Gun Kessle

Till frågan om vetenskapen

av Debiprasad Chattopadhyaya

illustrationerna
ur James Fergusson
tree and serpent workshop

□ Påståendet att indisk kultur väsentligen är andlig, är lika mycket en myt som det, med vilket det står i hemligt samförstånd, nämligen att vetenskapen är något väsentligen europeiskt. Vi måste kasta båda på sophögen. Det skriver här Debiprasad Chattopadhyaya i den inledning till *Studies In The History of Science In India, Volume I*, utgiven i New Delhi 1982, som *Förr och Nu* låtit översätta.

Säkerligen vore det bättre att erkänna att också människor från de asiatiska kulturerna var med och lade grunden till matematiken och alla vetenskaper i deras medeltida form, och följaktligen beredde vägen för det avgörande genombrott som ägde rum i renässansens gynnsamma sociala och ekonomiska miljö. Utan tvivel vore det bättre att ägna mer uppmärksamhet åt dessa icke-europeiska civilisationers historia och värderingar, vilka i själva verket inte var mindre upphöjda och inspirerande än vår egen. Låt oss ge upp den intellektuella stolthet som skryter med att 'vi är folket, och visdomen föddes med oss'. Låt oss vara lagom stolta över det historiska faktumet att den

moderna vetenskapen föddes i Europa och bara i Europa, men låt oss inte därför kräva evig ensamrätt till denna. Ty det som föddes under Galileis tid var ett universellt paladium, den välgörande upplysningen av alla människor utan åtskillnad genom ras, färg, tro eller hemland, som alla kan kvalificera sig i och delta. Modern universell vetenskap, ja; västerländsk vetenskap, nej! (Joseph Needham, *The Grand Titration*.)

Ett grekiskt mirakel?

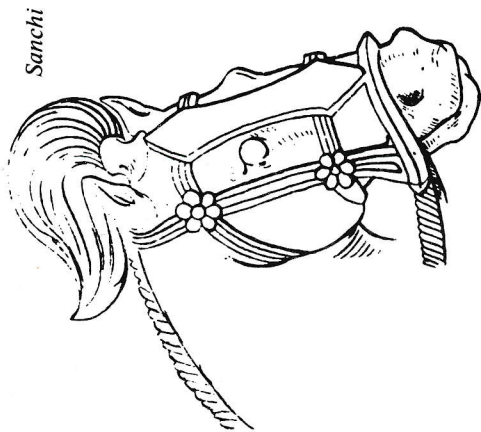
Den föreliggande boken är ämnad att vara en del i det projekt om vetenskapen i Indiens historia, som vi arbetat med. Boken skall ses som en förberedelse för huvudprojektet, så låt oss se på själva projektets relevans innan vi närmare går in på bokens mer exakta syfte. Grundförutsättningarna för ett projekt av detta slag har Joseph Needham formulerat på följande sätt »1/att den mänskliga sociala utvecklingen har frambingat en gradvis ökning av människans kunskap om naturen och kontroll av omvärlden, 2/att denna vetenskap har ett grundläggande värde och tillsammans med dess tillämpningar idag formar en enhet i vilken de jämförbara bidragen från olika kulturer (inte isolerade från varandra

som oförenliga och ömsesidigt obegränsade (organismer) alla har flutit och flyter som floderna till havet, 3/4 att jämsides med denna framtidskridande process rör sig det mänskliga samhället mot former av allt större enhet, komplexitet och organisation.» Dessa förutsättningar är emellertid inte acceptabla för alla, i all synnerhet inte för dem som är benägna att se vetenskapen som ett huvudsakligen europeiskt fenomen. Därför får vi lov att börja med en kortfattad granskning av deras ståndpunkt.

Med den första antydningen till modern vetenskap i Europa på 1500-talet, kom också benägenheten att söka sig bakåt och spåra det vetenskapliga tänkandets ursprung till framstegen i länderna runt Medelhavet under antiken. Denna direkta koppling mellan den moderna vetenskapen och den antika grekiska traditionen utnyttjas allt oftare i en frodig litteratur som grundar sig på en ganska förenklad uppfattning om den världsomfattande vetenskapens historia.

Historien, får vi veta, började med något slags grekiskt »mirakel», vilket gav upphov till vetenskapens gryning. Inte så att fakta om de äldre civilisationerna — Egyptens och Mesopotamiens och på senare år också Indus — förnekas. Men de nämns flyktigt och huvudsakligen för att visa varför det inte kunde finnas någon verklig vetenskap före grekerna. Som Arnold Reymond säger: »Jämfört med den empiriska och fragmentariska kunskap som Österns folk mödosamt hade samlat ihop under långa århundraden, utgör grekisk vetenskap ett verkligt mirakel.»²⁾

Efter ungefär sjuhundra års spännande utveckling i Grekland, Alexandria och den övriga grekisk-romerska världen sågs vetenskapen ha fallit i glömska, med medeltidens mörker förhärskande. Därefter lystes Europa åter upp genom renässansen, då den gamla grekiska traditionen togs upp igen och förhållanden skapades för den moder-

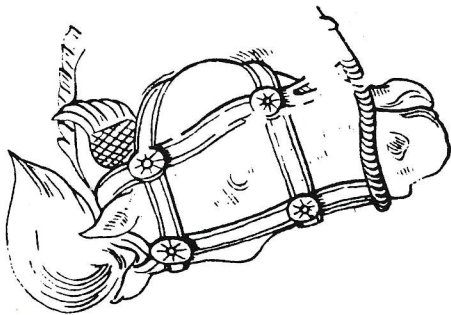
na vetenskapens uppkomst. Med en ständigt ökande framstegstakt alltsedan dess.

En bedräglig vetenskapshistoria

Detta skall i korthet föreställa vetenskapens historia. Det som är sant i detta betonas naturligtvis ofta. Den del som är falsk diskuteras bara av en minoritet samvetsgranna forskare. Det bedrägliga ligger i korthet i att man i under tystnad jämställer den världsomspännande vetenskapen med vetenskapen i europeisk historia. Här har vi syftet att diskutera detta framförallt i den mån det har betydelse för behovet att förstå de asiatiska kulturens bidrag till vetenskapens huvudfåra, vilka vanligen förbises eller i bästa fall nämns flyktigt.

Det räcker att notera en omständighet för att det skall bli uppenbart att en sådan uppfattning om vetenskapens historia inte är tillräckligt vetenskaplig. Också för det begränsade syftet att förstå vetenskaplig utveckling i Europa är det nödvändigt att ta de asiatiska ländernas bidrag med i beräkningen. Låt oss se varför.

Till att börja med är det uppenbarligen något besynnerligt med historien som den vanligtvis berättas. Om den grekiska traditionen verkligen hade så mycket att lämna i arv till den moderna vetenskapen, hur

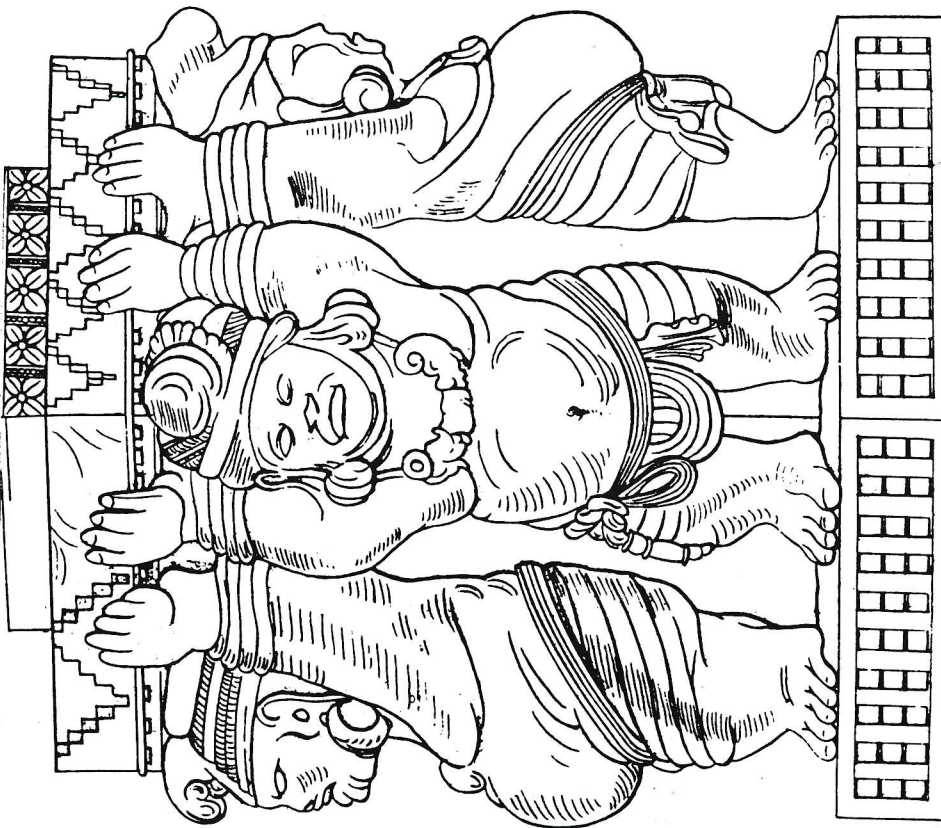
kommer det sig då att den bland grekerna och romarna själva visade tecken på en smygande förlamning? Frågan blir ännu mer brydsam när vi kommer ihåg att de väsentligaste intellektuella verktygen för att bygga den moderna vetenskapen utarbetades av grekerna långt före Galenos som dog 199 e Kr. Som Farrington sammanfattar det: »Före slutet av det tredje århundradet f Kr hade Theofrastos, Straton, Herofilos och Erasistratos, Ktesibios och Archimedes slutfört sitt arbete. I Lykeion och Museion hade den fortsatta forskningen nått en hög grad av effektivitet. Förmågan att organisera kunskap logiskt var stor. Mängden av faktiskt vetande var imponerande, än mer imponerande var den takt med vilken den förvärvades. Experimentteorin hade man kommit till insikt om, och det gjordes olika sinnrika tekniska tillämpningar av vetenskapen. Det var alltså inte först med Ptolemaios och Galenos som antikens folk stod på tröskeln till den moderna världen. Vid detta sena datum hade de redan stått och tvekat vid tröskeln i fyrahundra år. De hade verkligen slutgiltigt demonstrerat sin oförmåga att kliva över den.»³⁾

Grekisk stagnation

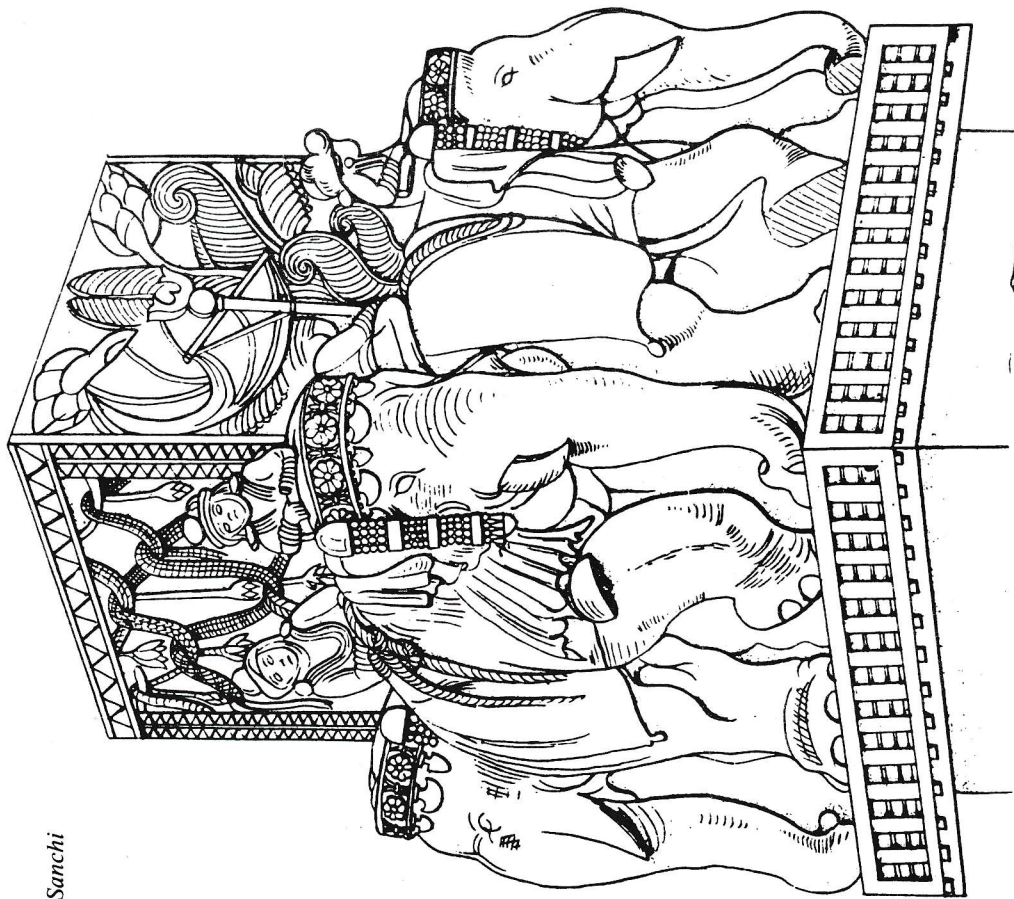
Varför denna oförmåga? Vi skall åter citera

Farrington, som besvarat frågan i sin mästerliga översikt *Greek Science*: »Orsaken till misslyckandet låg i de sociala förhållandena och botemedlet låg i en samhällsorganisation bortom dåtidens horisont. Antikens folk ordnade vetenskapens logiska aspekter ytterst noggrant, lyfte dem ut ur det sammanhang av teknisk användning i vilken de vuxit fram eller i vilken de skulle funnit sin tillämpning, och skilde dem från och placerade dem över praktikens värld. Detta skadliga särskiljande av logiken från vetenskapens praktik var resultatet av en total klyvning av samhället i fria och slavar. Detta var inte bra vare sig för praktiken eller teorin. Som Francis Bacon uttryckt det, om ni gör en vestal av vetenskapen får ni inte förvänta er att hon skall bära frukt.»⁴⁾

När slavarnas muskler var den enda erkända kraftkällan, blev vetenskapen alltså mer irrelevant som ett medel att omskapa livsbetingelserna. Den blev en avkoppling och ett tidsfördriv för en handfull sociala parasiter. Avskuren från den faktiska undersökningen av naturen — för vilken verktygen och redskapen uteslutande lämnats till slaverna som saknade all social status — upphörde vetenskapen att vara en kunskap om naturen och en makt att betvinga den med. Sådan var den återvändsgränd som vetenskapen trängts in i i den grekisk-romerska världen. Ingenting mindre än en social revolution kunde rädda den. Mellan 400 och 800 e Kr inträffade revolutionen, dock som ett verk av nordliga barbarer. »Om vi också i slutet återfinner nästan samma huvudklasser som i början så hade dock de människor som bildade dessa klasser blivit annorlunda. Försvunnit hade det antika slaveriet, försvunnit hade de förfallna fattiga fria, som med förakt betraktade arbetet som göromål för slavar. Mellan den romerska *colonen* och den nya dagsverksromern hade stått den fria frankiske bonden. Det 'onyttiga minnet' av det sönderfallande romarväldet och dess 'fruktlösa strid' var dött och begravt. Det nionde århundradets samhällsklasser hade bildats inte i en dö-

Sanchi

de civilisations försumping utan i en ny civilisations födslovändor.»5) Detta är inte platsen för oss att behandla övergången från slaveri till feodalism i detalj eller, vilket skulle vara viktigare för den moderna vetenskapens historia, från feodalism till kapitalism. Men det är av stor vikt att lägga märke till den historiska processens långsamma arbete, som lät Medeltidens intellektuella rörelser frambringa den moderna vetenskapen på det europeiska kulturområdet. Orsaken till detta skall fra

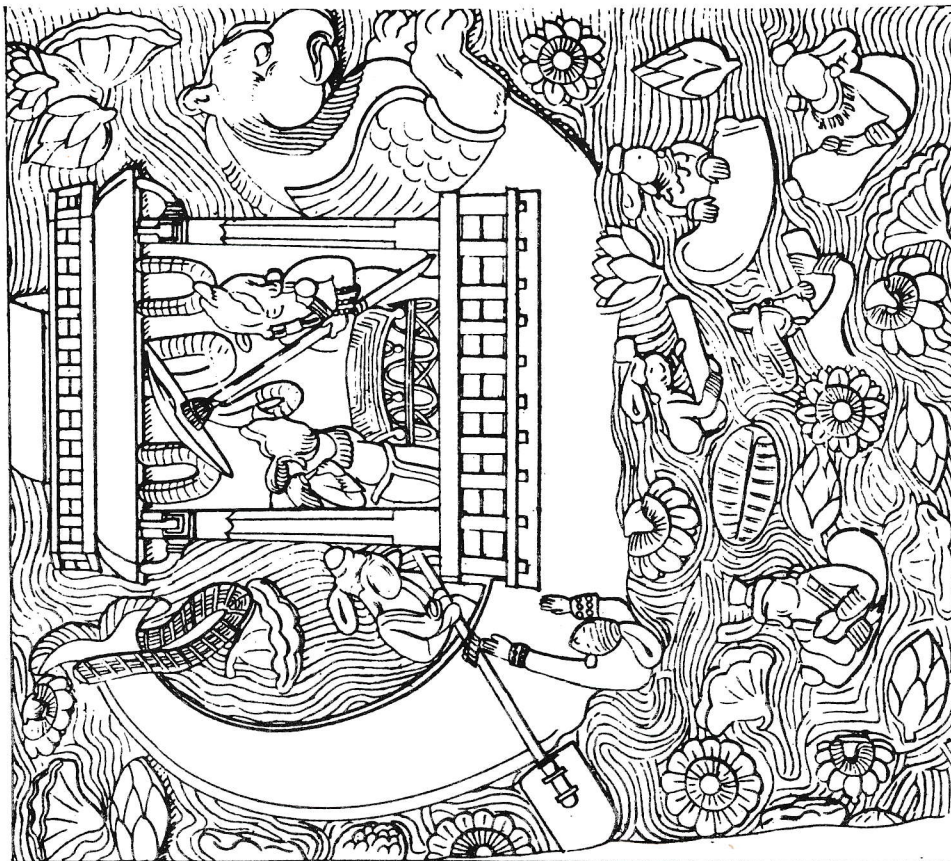
sökas i den serie av teknologiska uppfinningar som Europa bevittnade, grovt räknat från 800-talet, uppfinningar som gradvis omvandlade samhällets ekonomiska bas. Då Farrington citerar en förteckning över dessa (från 800-talets seldon för riddhastar fram till 1400-talets boktryckarkonst) iordningställd av Des Noettes, påpekar han: »I en annan av sina skrifter, ett mästerstycke av vetenskaplig undersökning och historisk analys, diskuterar Des Noettes de sociala konsekvenserna av denna följd av uppfin-

ningar. Han har inte fel då han hävdar att 'genom att i grunden omvandla produktionsmedlen, omvandlade de i grunden den sociala organismen.' Inte heller minskar hans slutsats i betydelse när vi förstår att en av förändringarna av denna sociala organisation var försvinnandet av det sista spåret av slaveri och möjligheten att företa enorma byggnadsarbeten med fria arbetare — arbeten av ett slag som under antiken vanligen utfördes genom slavarernas tvångsarbete. Detta innebär en enorm utveckling av den

moderna världens medvetande i förhållande till antikens.»6)

Renässansen

Det var med denna utvecklade medvetenhet som renässansens Europa såg tillbaka på den grekiska vetenskapen och försökte förstå dess budskap, vilket hade gått förlorat för den grekisk-romerska världen själv. »Den grekisk-romerska vetenskapen var ett gott frö, men den kunde inte gro på det antika slaverisamhällets steniga grund. Me-

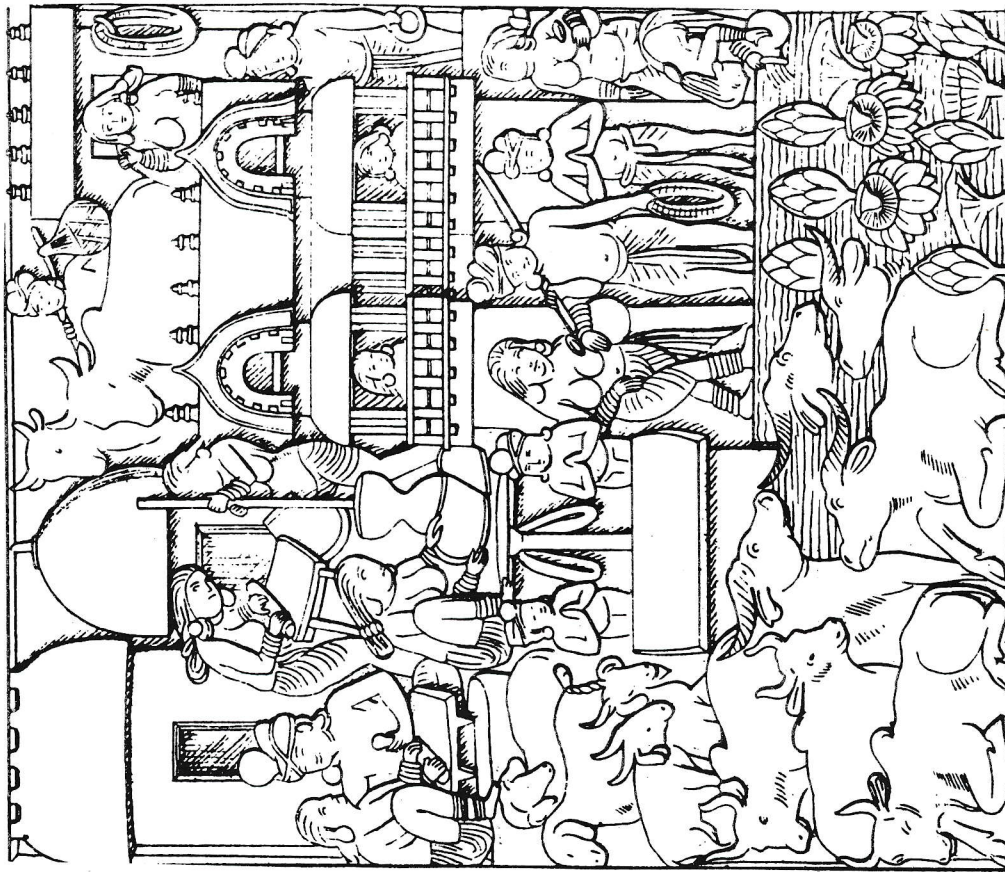

Sanchi

deltidens tekniska revolution var nödvändig för att mångdubbla och sprida fröet innan antikens visdom kunde ge god skörd.»⁷⁾

Vi skall snart återvända till frågan om dessa tekniska uppfinningar. Låt oss bara innan dess vara klarare ifråga om karaktären av det moderna Europas arv från den grekiska vetenskapen. J D Bernal varnar oss för en förenklad tolkning av detta. »Det skulle vara ett misstag, nog så förståe-

ligt vid tiden för renässansen, men oförlägligt nu, att förutsätta att allt som hände då, var återupptagandet av den klassiska kulturen där den avbröts, eller ens där den var vid sin höjdpunkt. Vad som hände var något annat och viktigare. *De civilisationer som övertog det klassiska vetenskapliga arvet hade en svår uppgift i att förhindra att de själva kvävdes av det.* Där fanns emellertid fortfarande de väldiga förråden av kunskap att finna i böcker, tillgängliga för dem

som önskade eller hade förmågan att läsa dem. Syrierna och araberna, och efter dem de medeltida skolastikerna och Renässansens humanister, var tvungna att spåra detta kunskapsförråd steg för steg tillbaka till dess grekiska original. Att de alls lyckades absorbera och omvandla det hade sin grund i deras egen livskraftiga kulturella utveckling. Själva återupptäckten av antikens verk var verkan av, snarare än orsaken till, den intensiva intellektuella aktivitet som

karaktäriserade början av den islamiska vetenskapen under 800-talet, av den medeltida vetenskapen under 1100-talet och av renässansens vetenskap under 1400-talet.»

»... Den sena klassiska kulturen var begränsad både socialt och geografiskt. Socialt hade den till största delen blivit ett överklassreservat, och den var följaktligen abstrakt och litterär, eftersom inrotat intellektuellt snobberi hade hindrat de lärde från tillträde till den enorma rikedom av prak-

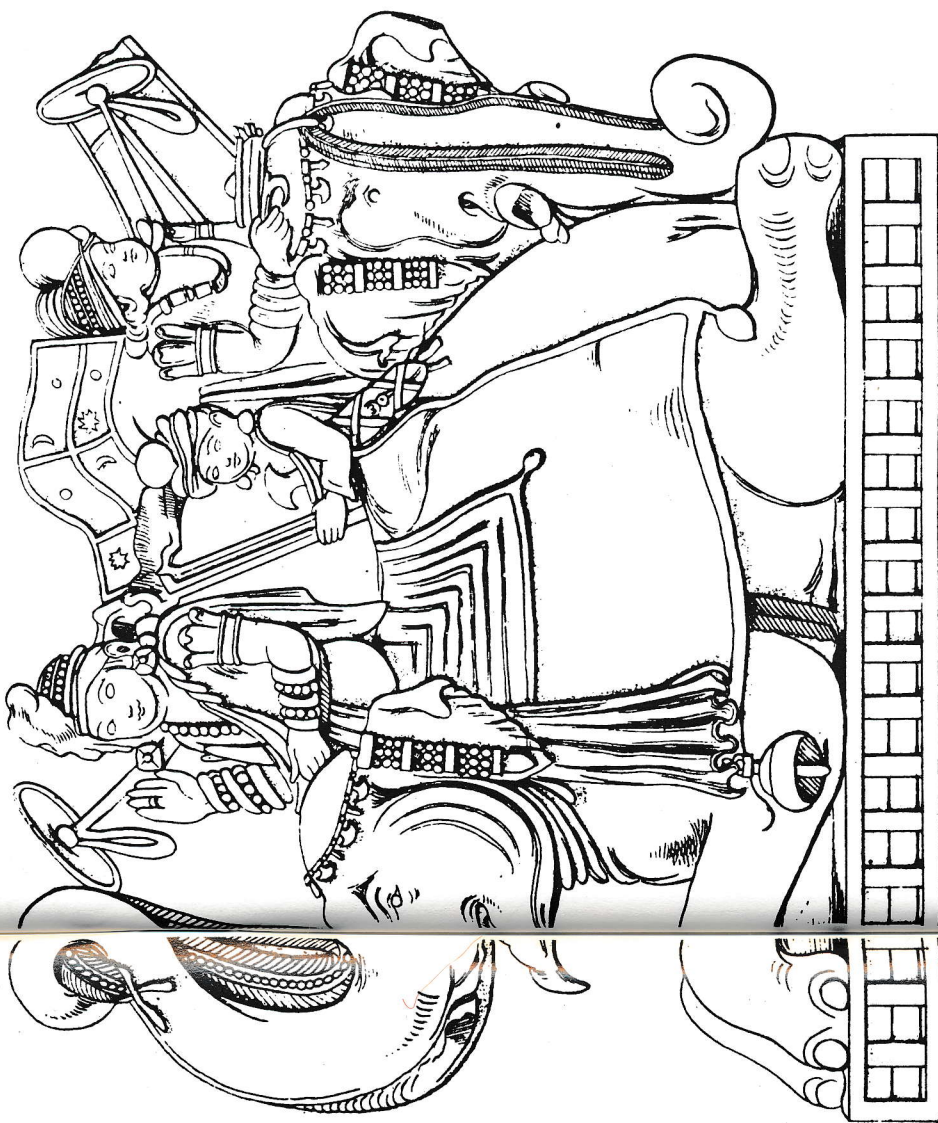
tisk kunskap som var inestängd i traditionerna hos nära nog illiterata hantverkare. En av de största landvinningarna av den nya rörelse som kulminerade i renässansen var att höja hantverkens värdighet, och att bryta ner skillnaderna mellan dem och den lärda världen.»

»Geografiskt hade den klassiska kulturen till stor del varit begränsad till Medelhavsländerna och Främre Orienten. Bara det faktum att detta område utgjorde en sammanhållen helhet skapade en barriär mot användningen av det gemensamma förråd av tekniker och idéer som fanns i de forntida kulturerna i Indien och Kina. När Romarriket gick under öppnades möjligheterna för utbyte och påverkan inom ett mycket större område.»⁸⁾

Asiens bidrag

Nu närmar vi oss det som vi velat visa. Saken är den, att inte ens för det begränsade syftet att förstå västeuropas vetenskapshistoria är det tillräckligt att grunda sig på uppgifter bara från det europeiska kulturområdet. I allt större utsträckning inser vi nu den enorma betydelse Central- och Västaasiens bidrag hade för framväxten av den moderna vetenskapen, trots att en hel del forskning på området återstår att göra. Men låt oss för ögonblicket lämna denna fråga. Låt oss istället koncentrera oss enbart på medeltidens teknologiska uppfinningar, utan vilka man, som vi just har sett, omöjligt kan förstå den nya entusiasmen för det grekiska arvet i renässansens Europa. Hur skall vi uppfatta dessa teknologiska innovationer? Joseph Needham har djärvt besvarat frågan:

»I fall efter fall kan det visas att de grundläggande upptäckterna och uppfinningarna som gjordes i Kina med största sannolikhet vidarebefordrades till Europa, tex den magnetiska vetenskapen, ekvatorsystemet för stjärnkoordinater och den ekvatoriala monteringen av astronomiska observationsinstrument, kvantitativ kartografi, gjutjärstekniken, väsentliga komponenter i kolvångmaskinen, som tex prin-

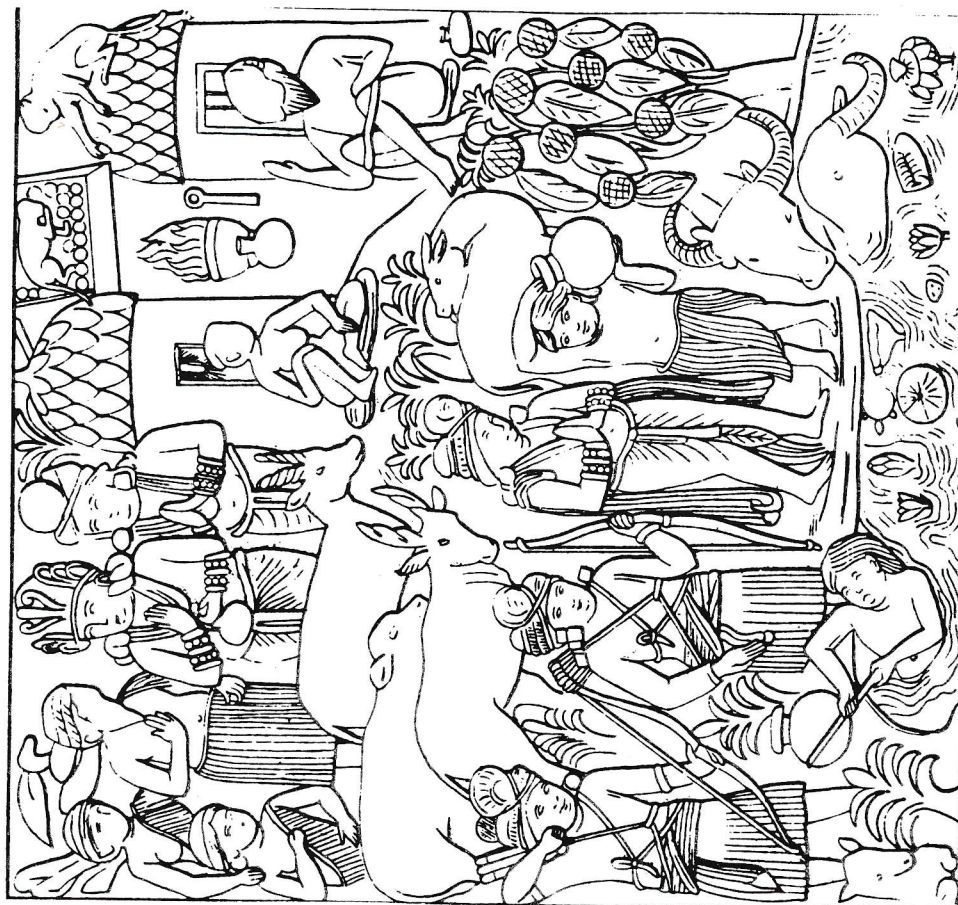
Sanchi

cipen om dubbelverkan och standardomvandlingen mellan roterande och fram och återgående rörelser, den mekaniska klockan, stigbygeln och ändamålsenliga seldon för hästar, för att inte tala om krukter och allt som följde med det. Hela Europa skakades i grunden av dessa många skilda upptäckter och uppfinningar, men i Kina påverkades den byråkratiska feodalismens sociala ordning mycket litet av dem.»⁹⁾

Vi får inte bortse ifrån betydelsen av Needhams sista påpekande. Som han uttrycker det på ett annat ställe hör det sam-

man med »det jag upplever som ett av de största problemen i historien om kulturer och civilisationer, nämligen den stora frågan varför den moderna vetenskapen och teknologin utvecklades i Europa och inte i Asien.»¹⁰⁾ För en vetenskapshistoriker i Indien finns det inget sätt att undkomma problemet. En av de frågor han är skyldig att ställa sig är vad det var som hindrade den moderna vetenskapen från att utvecklas i Indien, trots att vetenskapen här till en början var så löfresrik.¹¹⁾

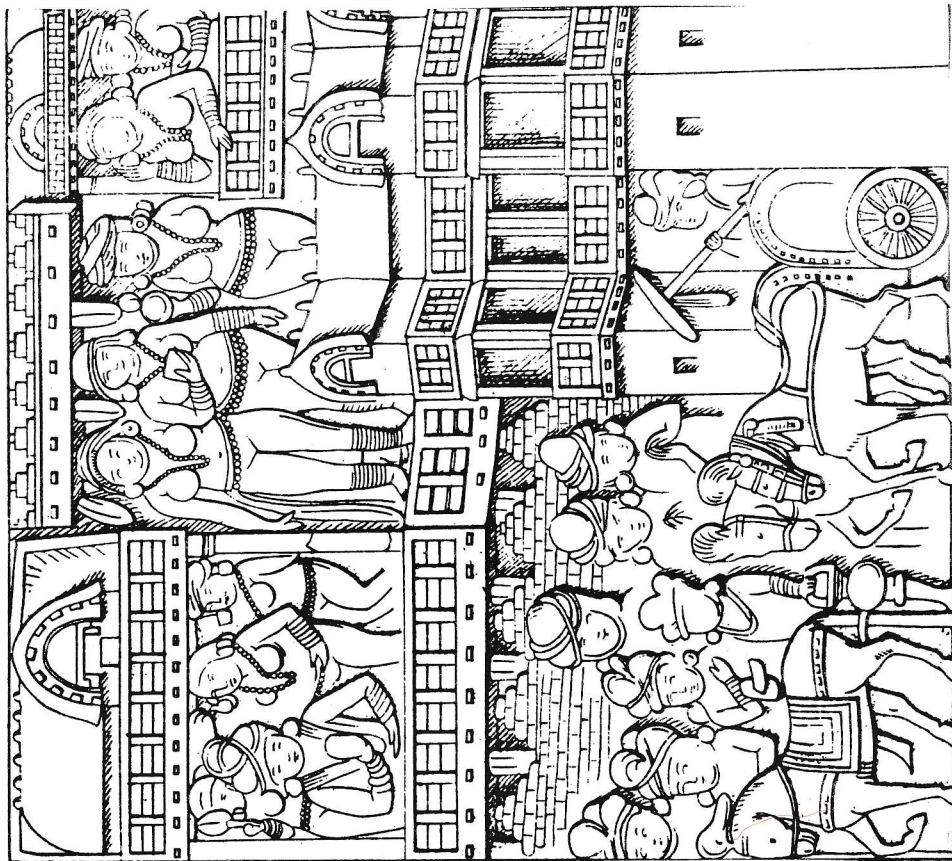
För ögonblicket är det dock ett annat

som det i Kina gjordes uppfinningar och teknologiska upptäckter som ändrade den västerländska civilisationens utveckling, ja faktiskt hela världshistoriens förlopp.»¹²⁾

Needhams betydelse

Vi är kanske ännu långt från en grundlig och systematisk utforskning av Asiens andra viktiga kulturområden — från Indien och Central- och Västasien. Men framför

Det är framförallt med stöd av resultat uppnådda i detta stora arbete som J D Bernal påpekar följande rörande den huvudsakliga punkten i vår försökta diskussion: »Medeltidens tekniska framsteg möjliggjordes av att man utnyttjade och utvecklade uppfinningar och upptäckter som sammantagna kom att ge europeerna större makt att kontrollera och slutligen förstå världen än vad de kunde fått från det klassiska arvet. Påtag-

ligt är att de mer betydelsefulla uppfinningarna ... inte själva var utvecklade i det ferdaliga Europa. Alla förefaller ha kommit från Östern och de flesta av dem ursprungligen från Kina. Tillräckligt är redan känt för att visa att hela föreställningen om den västerländska kristna civilisationens överlägsenhet grundar sig på en arrogant okunghet om den övriga världen.»¹⁴⁾

»Arrogant okunghet» är verkligen ett

skarpt uttryck. Men det slår huvudet på spiken, och slår hårt. Företärarna för den gamla fördomen att vetenskapen inte kan vara annat än ett huvudsakligen europeiskt fenomen går ibland så långt som till att visa förakt för uppenbara fakta. När Needham går igenom uppsatserna från symposiet *History and Science in South Asia* hållet i Delhi i november 1950 citerar han Filiozat som ger ett nog så flagrant exempel på detta.15)

Vi citerar Filiozat efter honom: »De största vetenskapshistorikerna har inte alltid undkommit olägenheten av att känna bara en sida av ett förhållande. Paul Tannery, så berömd för sina studier i forntida matematik, är ett exempel. Vi vet att den trigonometriska sinusfunktionen inte nämns av grekiska matematiker eller astronomer, att den användes i Indien från Gupta-perioden och framåt (tvåhundratalet e Kr) att *Surya-Siddhanta* (tre- eller fyra-hundratalet e Kr) ger en sinus-tabell, att arabiska astronomer kände till dessa genom sina indiska kontakter och överförde dem till Europa på 1100-talet e Kr genom att al-Battanis arbete översattes till latin. Den enda möjliga slutsatsen är att användningen av sinus är en indisk utveckling och inte en grekisk. Men Tannery, övertygad om att indierna inte kunde ha åstadkommit några matematiska innovationer, föredrog att förutsätta att sinus var en grekisk idé som inte tagits upp av Hipparchus, vilken bara gav en korda tabell. För Tannery var det faktum att indierna kände till sinus ett bevis för att de måste ha hört om det från grekerna.

»Om detta är vårt sätt att argumentera, fanns det aldrig någon annan vetenskap än den grekiska, och frågan huruvida vetenskapen har några andra ursprung än det grekiska »miraklet» är besvarad på förhand. Bara ett ingående studium av den indiska vetenskapens utveckling i jämförelse med den som försiggick på annat håll vid samma tid kan avslöja graden av dess nyckande förmåga och därmed göra det möjligt för oss att förstå den roll Indien

spelat i historien om människans ökande kunskap om naturen...»16)

Det är inte svårt att nämna andra exempel. Förbluffad över diskussionen om framställningen av alkalier i *Susrûta-samhita*, föreslår den eminente kemisten och kemi-historikern M Bertholot att detta avsnitt av *Susrûta* bara kan vara ett senare tillägg infogat i texten efter att indierna haft kontakt med europeiska kemister.

Han hade inget till övers för de enkla kromologiska förhållanden som gör sådana påstående uppenbart orimliga, något som P C Ray gör oss uppmärksamma på.17)

Rasism

Fler exempel är kanske inte nödvändiga. Men denna tendens att förakta eller ignorera fakta i syfte att försvara föreställningen om vetenskapen som ett europeernas monopol kan inte annat än leda till misstanken om rasistiskt tänkande, hur förklätt eller tom omedvetet det än må vara. På senare år har vissa asiatiska forskare lidelsefullt hävdats att hela föreställningen används för att framkalla undergivenhet bland asiater-na inför de vetenskapligt och tekniskt överlägsna västerländska raserna, dvs inför kolonial dominans och kolonial exploatering.

»Det politiska syftet bakom detta var att

Amaravati

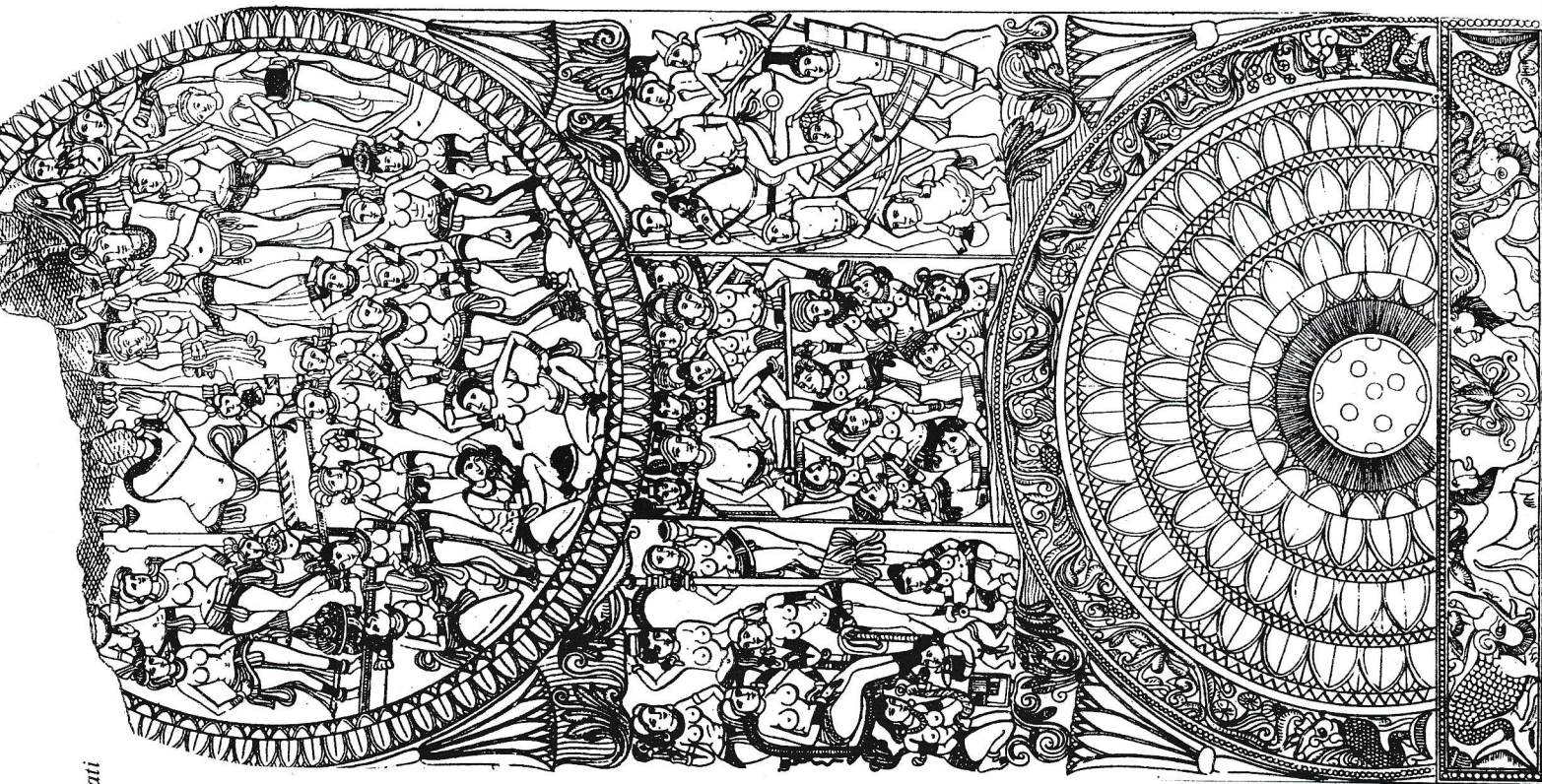
framkalla en känsla av underlägsenhet bland asiaterna och använda vetenskap och teknologi som ett instrument för intellektuell dominans såväl som för exploatering.»¹⁸ Betecknande nog fanns det ingen sådan iver att förneka eller undergräva Indiens bidrag till vetenskapens huvudspridning innan Europa beträdde sin kolonialt expansiva bana. Detta är vad en lärd spansk muslim skrev 1068 e Kr: »Bland nationerna, genom sekleras lopp och under tidens gång, har Indien varit känt som visdomens gruva och källan till rättvisa och god styrelse och indierna tillskrevs ypperlig begåvning, upphöjda idéer, universella maximer, makalösa uppfinningar och beundransvärda förmågor... De har studerat aritmetik och geometri. De har också förvärvat rikhaltig och överflödande kunskap om stjärnornas rörelser, himlasfärens hemligheter och alla andra sorters matematiska vetenskaper. Därtill kommer att de av alla folk är de kunnigaste i den medicinska vetenskapen och mycket välunderrättade om drogernas egenskaper, de sammansatta elementens beskaffenhet och sägenheterna hos de existerande tingen.»¹⁹ Även om en sådan observation från omkring tusen år tillbaka idag förefaller ganska naiv, med tanke på den indiska historiens komplexitet som vi blivit alltmer medvetna om, är den uppriskande om inte annat så för den totala frånvaron av rasism, medveten eller omedveten.

Indisk rationalism

Uppfattningen om vetenskapen som ett västeuropeiskt monopol har andra oönskade konsekvenser. Den tjänar de konservativa krafterna inom de asiatiska länderna, vilka till försvar för stagnation och *status quo* föredrar att skära av Asiens kultur från den världsomspännande vetenskapens huvudfåra.²⁰

Detta gör det lägligt att framställa de irrationella religiösa, mystiska strömningarna i det förflutna som kvintessensen av asiatisk kultur. I varje fall i Indien är vi plågsamt medvetna om vart detta leder. I

dess enklare form fördrar det folks medvetande, genom att vänja dem vid att ignorera vetenskapen till förmån för obskuranism, vilken är livsluften för kasthat och motsättningar mellan folkgrupper, som rättfärdigar illvilja och mord. I sin mer raffinade form gör den oss uppblåsta och vill att vi skall vara övertygade om att, jämfört med de underlägsna vetenskapliga och rationella idealen, har indiska vise upptäckt en hemlig mystisk över-vetenskaplig kunskap. S. Rdhakrishnan t ex, går så långt att han beklagar den moderna fascinationen för vetenskap och rationalism. »Det västerländska tänkandet lägger stor vikt vid vetenskap, logik och humanism. Som klass hävdar vi hinduiska tänkare med stor övertygelse att vi besitter en kraft djupare än intellektet genom vilken vi blir medvetna om det verkliga i dess innersta egenart... Intuitivt förverkligande är vägen till frälsning... 'Han som känner denne högste brahman blir själv denne brahman!' ... Under det att det dominerande kännetecknet för österländskt tänkande är dess hävdande av skapande intuition, är de västerländska systemen i allmänhet karaktäriserade av ett större fasthållande vid den kritiska intelligensen... Från det sokratiska hävdandet av begreppet, till Russells matematiska logik har det västerländska tänkandets historia varit en överlägsen illustration av logikens överlägsenhet. Rationalismen sitter djupt i märgen på oss och vi känner oss säkra på vetenskaplig kunskap och skeptiska till religiös tro.»²¹ Kanske den enda punkt av någon historisk betydelse i fråga om denna hisnande generalisering är, att endast en bland de många filosofiska riktningarna i Indien, nämligen Vedanta, var angelägen om att förneka logik och rationalism för att ge plats åt en eländig tro på de heliga skrifterna som den direkta andliga insiktens sista vilorum, och allt detta i skarp kontrast till andra filosofiska riktningar som energiskt försvarar logik och rationalism.²² Att den filosofiska riktning som glorifieras av Radhakrishnan fick starkt stöd av de indiska lagstiftarna är en fingervisning inte bara

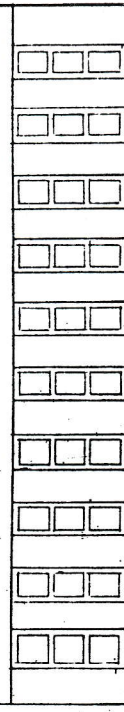
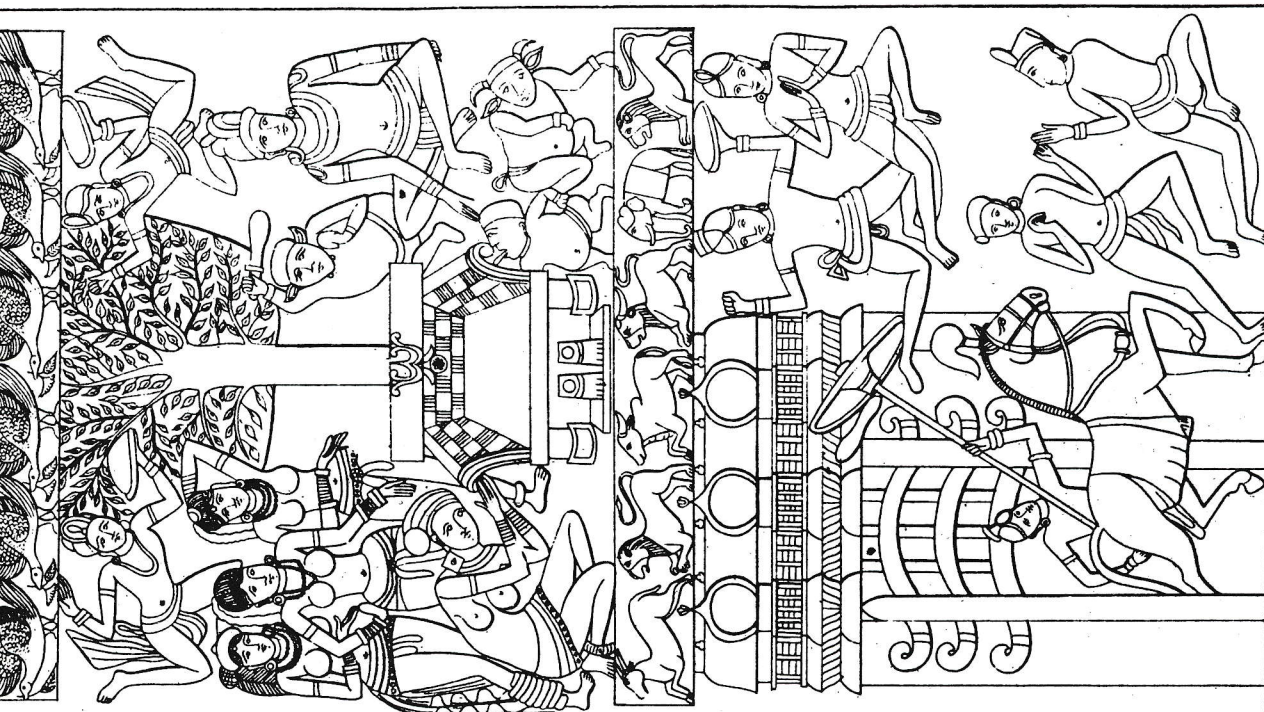
Amaravati

om dess enorma prestige hos de indiska eliterna, men också om dess sociala funktion, för alldeles uppenbart skulle inte lagstiftarna lovorda en filosofi som inte tjänade deras huvudsyfte, och lagstiftarnas huvudsyfte var försvaret av samhällets kaststruktur.²³ Icke desto mindre, beroende på den övervärdering av denna filosofiska riktningens betydelse, vilka lärda som Radhakrishnan och andra gjort, har åtskillig förvirring skapats även bland våra verkliga vetenskapsmän, av vilka en del, med beundransvärd vetenskaplig skicklighet i sitt yrkesmässiga liv — är benägna att hysa obskuranta uppfattningar som sin privata övertygelse. Kanske i den illusionen att detta är sättet att söka ge stöd åt det nationella arvet. Härav kommer de välkända fallen med våra vetenskapsmäns splittrade personligheter!²⁴ Detta är, milt uttryckt, icke önskvärt utan tvärt om självdestruktiv. Hur patriotiskt det än kan förefalla, så skapar det ett hinder på vägen mot att bygga upp en vetenskaplig inställning, utan vilken dagens socio-ekonomiska struktur aldrig kan bli genomgripande förändrad.

Men det generaliserade påståendet, att indisk kultur väsentligen är andlig, är lika mycket en myt som ett annat, som det står i uppenbar maskopi med, nämligen att vetenskapen är något väsentligen europeiskt. Vi måste kasta båda på sophögen och det rätta sättet att göra det är att arbeta för en rekonstruktion av vetenskapens och det vetenskapliga tänkandets uppkomst och utveckling i indisk historia, på samma sätt som Needham gjort ifråga om kinesisk historia. Det betyder inte med säkerhet att vi idag är rustade för att uppnå jämförbara resultat. Vad det betyder är att arbetet måste ha prioritet när vi överväger våra forskningsområden. Det är viktigt inte bara för en bättre förståelse av vårt eget kulturella arv, utan också för att rätta den rådande obalansen i den globala vetenskapens historia. Och som Needham konstaterat, arbetet i sig självt »förblir fängslande.»²⁵

Den indiska vetenskapens betydelse
Arbetet är inte lätt att utföra. För att nå syftet måste man söka svaret på en avsevärd mängd frågor. Vad bidrog Indien med till den allmänna fonden av vetenskap och betenskapligt tänkande, framförallt under antik och medeltid? Vilka var det speciella områdena för dessa bidrag och hur skall vi värdera den betydelse som är förknippad med dessa? Hur svarade vetenskapen under olika perioder — eller var hindrad från att svara — på teknologiska erfarenheter och det förråd av empirisk kunskap som stängts in i hantverkstraditionerna? Hur var den litterära traditionen inom vetenskapen relaterad till folktraditionen, som — vilket framgår tydligt ifråga om tex medicinein — alltid varit mycket stark i Indien? Vilken karaktär hade samspelet mellan vetenskapen och andra uttryck för indisk kultur som religion, filosofi och juridik? Vilken karaktär hade Indiens vetenskapliga utbyte med andra länder — med Kina och Tibet, med Central- och Västasien, med Grekland och Rom, och i de ännu tidigare perioderna med Egypten och Mesopotamien? Vilken roll spelade utrikeshandeln och varuutbytet i detta ömsesidiga utbyte? Framför allt, hur förhöll sig vetenskapen till samhället i den indiska historiens olika skeden? I vad mån skall vi, i det förhållandet, söka förklaringen till perioder av intensiv vetenskaplig aktivitet omväxlande med perioder av stagnation och förfall i denna relation? Till sist, vilka var de hämmande faktorer som förhindrade den moderna vetenskapens framväxt i Indien trots att den började så tidigt och löftesrik och dess långvariga oavbrutna tradition? ²⁶

Uppenbart nog, är det önskvärt att skapa ett arbetslag av historiker, naturvetenskapsmän, filosofer och specialister på andra områden, för att gripa sig an sådana omfattande frågeställningar. Idag förs det ibland på tal här i landet att bilda ett sådant arbetslag. Under tiden återstår något att göra. Vi måste konsolidera de resultat som redan uppnåts av tidigare generationer av

Amaravati

vetenskapsmän. Detta för oss till huvudsyftet med denna bok.

Föregångarna

Det är sant att jämfört med de tonvis av böcker som skrivits om indisk metafysik, religion och mysticism, har det varit en sorglig försummelse av vad B N Seal kallade »arbetet med att bygga upp vetenskapliga begrepp och metoder i utforskningen av fysiska fenomen.»²⁷ Men detta betyder inte att vi idag måste starta från ingenting.

Om än i minoritet, var det några vetenskapsmän — både österländska och västerländska — som gick mot strömmen och hade ett allt uppslukande intresse för den vetenskapliga aktiviteten i Indien. Den tradition de representerar skall inte ringaktas. Bland dem finns de tidiga gästande vetenskapsmännen som I-Tsing (vilkens medicinska bakgrund ibland överskuggas av hans framtöning som buddhistmunk) och al-Biruni, vilkens uppfattning om vetenskapen som ett internationellt företag, ledde honom inte bara till att göra indiska verk om astronomi tillgängliga i arabisk översättning, utan också gjorde grekiska arbeten tillgängliga för indier, översatta till indiskt språk, dvs sanskrit.²⁸ Bland dem finns några av 1700-, 1800- och 1900-talens mest insiktsfulla vetenskapsmän, som utförde åtskilligt banbrytande arbete — sökte efter manuskript, ordnade textversionerna för läsning, tolkade deras vetenskapliga möjligheter och försökte lösa de svåraste kronologiska frågorna. Dagens vetenskapshistoriker i Indien kan inte vara annat än beroende av deras arbete. Men deras bidrag förblir ofta begrävda bland de spröda bladen i svåråtkomliga tidskrifter, ofta i böcker som sedan länge är utgångna på förlagen, och därför håller på att bli alltmer oåtkomliga för oss. I denna bok görs ett försök att återfinna och presentera några av dessa, medvetna om våra samtida historikers, naturvetenskapsmäns och filosofers behov.

För oss återstår bara att tillägga en sak. Syftet med denna bok får inte missförstås.

betydelse för det tidigare stadiet av historisk forskning, trots att det faktiskt är så att många tidigare slutsatser har blivit förkastade och korrigerats.

Jämförande civilisationsstudier

Vi har utan tvivel vuxit ur detta stadium. Inte bara därför att de olika områdena för vetenskaplig aktivitet i Indien är mer intensivt utforskade och fortfarande utforskas, om än av en minoritet av forskare. Det är framför allt p.g.a den djupgående förändringen inom den systematiska vetenskaps-histio-grafin som har ägt rum under tiden. Men i grund och botten samma modell av katalogskrivande utan någon hänvisning till sociala och ekonomiska faktorer lever fortfarande kvar, vilket tydligt framgår av B K Sarkars *Hindu Achievements in Exact Science* (1918) och den betydligt utökade versionen av praktiskt taget samma modell i *A Brief History of Science in India* (1971) utgiven av D M Bose, S N Sen och B V Subbarayappa.

Förutom sina övriga begränsningar, innebär den katalogskrivande modellen ett antal risker. Den allvarligaste förefaller vara att den kan uppmuntra tendensen att se på vetenskapen som någon slags självstyverdisciplin, utan att grundläggande påverkas av samhället. Detta synsätt är inte till stor hjälp för att förstå vetenskapen vare sig i Europa eller Asien. Låt oss sluta med att citera Joseph Needham. Eftersom denna bok i grund och botten är en antologi kan det följande långa utdraget ur hans produktion betraktas som hans bidrag till den systematiska vetenskapshistorien.

»Under senare decennier har man kunnat se ett stort nyvaknat intresse för vetenskap och teknologi i de stora icke-europeiska civilisationerna, framförallt Kina och Indien.

Dvs intresset kommer från naturvetenskapsmän, ingenjörer, filosofer och orientalist, men på det hela taget inte från historiker. Varför, kan man fråga, har historien om kinesisk och indisk vetenskap varit impopulär bland dem? Brist på nödvändiga språkliga och kulturella verktyg för att när-

ma sig originalkällorna har naturligtvis varit ett hinder, och naturligtvis kommer den europeiska utvecklingen att dominera ens intresse om man framförallt är intresserad av 17- och 1800-talens vetenskap. Men jag tror att där finns en djupare orsak.

Studiet av stora civilisationer som den moderna vetenskapen och teknologin inte spontant utvecklades inom, väcker av allt att döma frågan om orsaken till att den moderna vetenskapen växte fram i den europeiska delen av Gamla världen, och den gör så med eftertryck. Ja, det är rentav så, att ju mer lysande de fortlida och medeltida civilisationernas landvinningar visar sig vara, desto obekvämare blir frågan. Under de senaste 30 åren har vetenskapshistoriker i västerlandet tenderat att förkasta de sociologiska teorier om den moderna vetenskapens ursprung, som hade en betydande glansperiod tidigare under detta århundrade. Den form som sådana hypoteser då presenterades i var otvivelaktigt ganska grovt tilltyd, men det fanns sannerligen inget skäl varför de inte skulle kunnat förfinas. Kanske också hypoteserna i sig upplevdes som alltför upplösande för en epok som såg vetenskapshistorien etablera sig som en faktisk akademisk disciplin. De flesta historiker har varit villiga att se att vetenskapen har påverkat samhället, men inte att erkänna att samhället har påverkat vetenskapen. De har föredragit att tänka sig vetenskapens framsteg enbart i form av den inhemska eller självständiga uppkomsten av idéer, teorier, mentala eller matematiska tekniker, och praktiska upptäckter, likt kunskapens fackla överförda från en stor man till nästa. De har i huvudsak varit 'internalister' eller 'autonomister'. Med andra ord 'Där fanns en man sänd av Gud, hans namn var ...' Kepler.

Studiet av andra civilisationer ställer därför för det traditionella historiska tänkandet inför en allvarlig intellektuell svårighet. Ty det slags förklaringar som studiet mest påtagligt och nödvändigt kräver, är sådana som kan åskådliggöra de grundläggande skillnaderna i social och ekonomisk struktur

tur och förändring mellan, å ena sidan, Europa och, å andra sidan, de stora asiatiska civilisationerna. Skillnader som skulle förklara inte bara den moderna europeiska kapitalismen och dess typiska beledsagare, som protestantismen, nationalismen etc, vilka saknar paralleller i varje annan del av världen. Sådana förklaringar är jag säker på ger stora möjligheter till förfining. De får på intet sätt försumma betydelsen av en mängd faktorer i idéernas värld — språk och logik, religion och filosofi, teologi, musik, humanitära idéer, attityder till tid och förändring — men de måste i synnerhet beakta sig med analyser av samhället ifråga. Dess struktur, dess drivkrafter, dess behov, dess omdaningar. Ur internalisternas och autonomisternas synvinkel är sådana förklaringar ovälkomna. De som ser sakerna på det sättet tycker därför instiktivt illa om studiet av de andra stora civilisationerna.

Eurocentrismens dilemma

Men om man förkastar värdet eller tomtillämpligheten av sociologiska beskrivningar av den 'vetenskapliga revolutionen' under sen-renässansen, vilken ledde till den moderna vetenskapens framträdande, om man förnekar dem som varande alltför revolutionära för den revolutionen, och om man på samma gång vill förklara varför europeerna kunde göra det som kineser och indier inte kunde, då har man hamnat i ett ofrånkomligt dilemma. En av återvändsgränderna kallas ren slump, den andra rasism, om än maskerad. Att hänföra den moderna vetenskapens uppkomst helt och hållet till slumpen är detsamma som att bankruttförklara historien som en form av upplysning av det mänskliga tänkandet. Att älta om geografien och mala om klimatet som slumpfaktorer kommer inte att rätta situationen, ty det leder direkt till frågan om stads-staterna, sjöfartsbaserad handel, jordbruk och liknande konkreta faktorer som autonomisterna vägrar att beakta sig med. Det 'grekiska miraklet' liksom själva den vetenskapliga revolutionen, är på det

sättet dömd att förbli mirakulös. Men vad är alternativet till slumpen? Bara doktrinen att en särskild grupp människor, i detta fall den europeiska 'rasen', besatt något slags inneboende företräde framför alla andra grupper av folk. Mot det vetenskapliga studiet av raser, fysisk antropologi, jämförande de hematologi och liknande kan det naturligtvis inte finnas något att invända, men doktrinen om europeisk överlägsenhet är rasism i politisk mening och har ingenting att skaffa med vetenskap. Den europeiske autonomisten intalar sig, fruktar jag, att 'vi är folket och visheten föddes med oss'. Emellertid, eftersom rasism (åtminstone i sin öppna form) varken är intellektuellt respektabel eller internationellt acceptabel är autonomisterna i ett dilemma som kan antas bli tydligare allteftersom tiden går. Jag ser därför med förtrostan fram mot ett omfattande återuppvaknande av intresset för relationen mellan vetenskap och samhälle under de avgörande europeiska århundradena, liksom ett alltmer intensivt studium av de sociala strukturerna i alla civilisationer och beskrivningar av hur deras storhet skilde sig åt, den ena från den andra.

Kort sagt, jag tror att de analyserbara skillnaderna i det sociala och ekonomiska mönstret mellan Kina och västeuropa till slut skall belysa, i den mån något någonsin kan kasta ljus över det, både den tidigare kinesiska dominansen inom vetenskap och teknolog, likväl som den senare framväxten av modern vetenskap uteslutande i Europa.»³⁰

Övers. Eva Myrdal

Noter

- 1) J. Needham, *Science and Civilisation in China*, Cambridge 1954. Vol 4(1962) s. xxxi
- 2) A. Reynold, *Science in Greco-Roman Antiquity*. Citerad av B. Farrington, *Greek Science*, Pelican 1963, s. 16.
- 3) B. Farrington, *Greek Science*, Pelican 1963, s. 302.

4) Ibid, s. 303.

5) F. Engels, *The Origin of the Family, Private Property and the State*, Moskva 1952, s. 253 f. (Den svenska översättningen följer Arbetarkulturs utgåva, Stockholm 1973)

6) B. Farrington, op cit., s. 306 f.

7) Ibid, s. 307 f.

8) J. D. Bernal, *Science in History*, Pelican 1965, s. 266 f. Kursiv D. C. Jfr också s. 243.

9) J. Needham, *Science and Society in East and West*, i *The Science of Science*, Pelican 1966, s. 183.

10) J. Needham, *The Grand Titration*, London 1969, s. 154.

11) J. D. Bernal nämner i detta sammanhang en möjlighet som vissa av dagens indiska historiker ansluter sig till: »I Östern, när de tidigare impulserna till ekonomisk utveckling sinade, försvann också de intellektuella stimulanta. Båda skulle kunnat vakna till liv senare. Men vid den tidpunkt som de visade tecken till detta, som i Indien under Mogulerna, blev deras utveckling tvärt avbruten av den tidiga europeiska kapitalismen och dess överlägsna handelsmässiga och militära landvinningar.» *Science in History*, s. 284.

12) Needham, *The Grand Titration*, ed. cit., s. 154.

13) »Jag har just fyllt 81, och trots att elva volymer i SCC serien redan kommit ut, är det ytterligare nio som skall avslutas och publiceras innan allting som planerats är genomfört»: Joseph Needham i brev till förf. dat. dec. 13 1981.

14) J. D. Bernal, op.cit., s. 311. Kursiv D.C.

15) J. Needham i *Nature*, Vol. 168, s. 64 ff.

16) J. Filiozat, *The Classical Doctrine of Indian Medicine*, Delhi 1964, s. xix-xx. Vi har citerat stycket som det översatts av Needham.

17) Se s. 360 i föreliggande bok.

18) A. Rahman, Inledning till *Science and Technology in Medieval India: A Bibliography of Source Material in Sanskrit, Arabic and Persian* (under publicering). Jag har också framför mig manuskriptet till

A. Rahmans *Intellectual Colonisation: Science and Technology in East West Relations*, där samma åsikt hävdas mer energiskt.

19) Abu'l-Qasim Sa'id bin 'Abdur-Rahman bin Muhammad bin Sa'id al-Andalus'i kommentarer rörande Indien i *Tabaqat al-Umam* (*Categories of Nations*), A.D. 1068/460 A.H. Citerad av M. Saber Khan, *India in Hispano-Arabic Literature: An Eleventh Century Hispano-Arabic Source for Ancient Indian Sciences and Culture*, i *Studies in the Foreign Relations of India* (Professor H.K. Sherwani Felicitation Volume), Hyderabad 1975, s. 359.

20) Se S. Nurul Hasan, Inledning till Ibn Sinna: *His Life and Contributions* av S.M. Ibrahim, New Delhi 1981.

21) S. Radhakrishnan, *An Idealist View of Life* (Hibbert Lectures 1929), London 1937, s. 127-133.

22) D. Chattopadhyaya, *What is Living and What is Dead in Indian Philosophy*, New Delhi 1976, kap. 1.

23) Ibid. kap 5.

24) D. Chattopadhyaya, *In Defence of the Marxist Impact in Impact of Marxism in Indian Life and Literature*, Mysore 1972, s. 37 ff.

25) J. Needham i *Nature*, Vol. 168 s. 64 ff.

26) Här kan fortsättningen av traditionen inom astronomin, fra bland vetenskapsmän från Kerala, nämnas som exempel. K.V. Sarma från Hoshiarpur, som vi har att tacka för mycket av arbetet i ämnet, skriver (i ett personligt brev daterat 6.1.82 till min vän och medarbetare Sri Ramkrishna Bhattacharya): »Naturligtvis har det funnits en jämn och ganska återkommande 'kontinuitet' i den astronomiska vetenskapen (efter Bhaskara II) men drag av 'framsteg' genom ett rationellt ifrågasättande tänkande har funnits där vilket klart visas av arbeten som *Rasi-gola-sphuta-niti* av Madhava från 1300-talet, *Jyotirmimamsa* av Nila-kantha (född 1444) och *Ganitayuktayah*, vilka är korta resonerande framställningar inom matematik och astronomi av flera astronomer från Kerala. Men inte hel-

ler jag kan realistiskt föreställa mig hur de gjorde dessa framsteg. Den möjliga förklaringen kan vara den indiska traditionens vana att kasta, dvs inte spara, redogörelser från de mellanliggande stegen eller härledningsresonemangen, när väl de slutgiltiga uttrycksätten hade nåtts — en tradition i skarp kontrast till den tidiga västerländska.»

27) B.N. Seal, *Positive Sciences of the Ancient Hindus*, nytryck Delhi 1958, s. iv.

28) I inledningen till *Ghuraat al-Zigat or Karana Tilaka (A Handbook of Astronomy by Bijanyanand /sic/ of Benaras)*, Translated from Original into Arabic ...by...al-Biruni/ prepared for publication by N.A. Baloch/, Sind (Pakistan), Institute of Sindiology, 1973 nämns de följande böckerna som översatta till Sanskrit av al-Biruni:

a)*Elementa* av Euklides (No. 30)

b)*Almagest* av Ptolemaios (No. 31)

c)Book on Astobale av al-Biruni (No. 32)

d)*Key to the Science of Astronomy* av al-Biruni (No. 8).

Det förefaller dock som om dessa översättningar inte bevarades eftersom vi får veta från *Rekhaganitam* av Jagannatha att Ptolemaios *Almagest (Majisti)* och *Elementa* av Euklides (från den arabiska översättningen av al-Tusi) åter blev översatta till Sanskrit under överinseende av Jayasimha II (av Jaipur, regerade 1699-1743 e. Kr.): se S.N. Sen, 1966, s. 89-90. För övrigt, kan här nämnas, som en påminnelse om regeln om internationalismen i all vetenskap, att Jagannathas *Siddhantamanraj* upprepade gånger refererar till arbeten av Ulugh Beg av Samarkand.

29)Th. Stcherbatsky, Inledningen till den ryska översättningen av Dharmakirtis *Sanatanatara-siddhi*. Petrograd 1916. Se *Papers of Stcherbatsky*, Calcutta 1969, s. 73.
30) J. Needham i *The Science of Science*, Pelican 1966, s. 184-187.

Jack Common — en engelsk arbetarförfattare

av Ronald Paul

Jack Common

□ Om Jack Common, en numera bortglömd engelsk arbetarförfattare, som även kom att spela en roll för George Orwell, berättar här Ronald Paul. Både när det gällde sin kultursyn och politiska uppfattning förespråkade Common en ständig växelverkan mellan de intellektuellas radikala idédebatt och arbetarnas kollektiva verklighet som en motvikt till sekterismen å ena sidan och reformismen å den andra, skriver han.

Fanns det någon i George Orwells omedelbara vänskapskrets som fungerade som politisk och kulturell ledsagare i hans smärtsamma intellektuella närmande till den engelska arbetarklassen? Mycket talar för att Orwell faktiskt fick en sådan avgörande personlig vägvisning genom sin långa vänskap med den nordengelske arbetarförfattaren och skribenten Jack Common. På sin

sociologiska upptäcktsfärd till en för honom fullständigt främmande underklassvärld litade Orwell på Commons initierade orientering ungefär så som Dante stödde sig på Vergilius under deras gemensamma helvetesvandring.

Orwell träffade Common först 1930 då han började skriva för den oberoende vänstertidskriften — *The Adelphi* — där Common var en av redaktörerna. I början var Common kanske något misstänksam mot denne unge avhoppare från den koloniala medelklassen som hade utbildats på privata skolor i Eton, speciellt som Orwell skämtsamt beskrev sig själv som »tory anarkist». Det var förresten en beskrivning som Common alltid tyckte stämde bra på denna »varg i fårakläder» som han sedan kallade Orwell. Men trots deras klassmässiga olikheter utvecklades snabbt bekantskapen och när Commons första bok — *The Freedom of the Streets* — utkom 1928, skrev Orwell att detta var den engelska arbetarklassens

»autentiska röst» och han lovprisade Commons unika framställning av arbetarklassens egna erfarenheter och synsätt.

Både genom Commons författarskap och deras personliga vänskapsband påverkades Orwells egen politiska och litterära utveckling. Det finns enligt flera kritiker tydliga och direkta spår av detta i Orwells verk. Han beskrev till exempel samma aspekter av den engelska arbetarklassens skaparförmåga och särpräglade gatukultur — deras »music halls», publiv och speciella humor — som Common hade skildrat i sina tidigare böcker. Men Commons inflytande märks även i Orwells allra sista romaner — den satiriska revolutionsfabeln, *Animal farm*, och den nattsvarta dystopin, 1984. Trots den avgrundsdjupa politiska pessimism som den tbc-sjuka Orwell hyste i slutet av sitt liv, finns det ändå ljusglimtar i de försonande och sympatiska drag han gav åt arbetande djuren och »the proles» i dessa två verk. Det var mycket tack vare Common som Orwell inte helt övergav sin tro på socialismen.

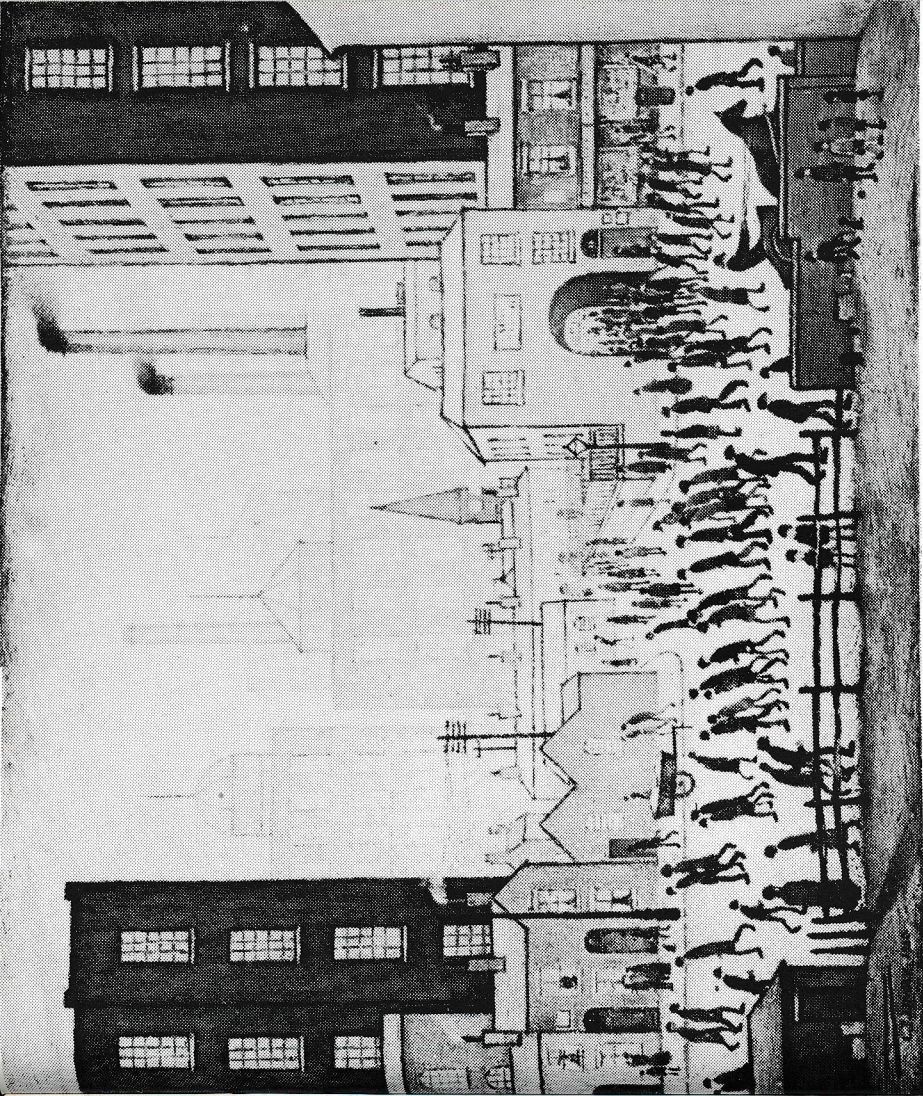
Vems var då denna säregna och inflytelserika röst ur arbetarklassen vars böcker och artiklar under 1930-talet betraktades som ett av de mest äkta inslagen i den dånliga proletärlitteraturen? Den tillhörde en av Englands numera mest försummade författare som tillsammans med de flesta andra arbetardiktare nästan helt glömts bort i den officiella litteraturhistorien. Detta trots att hans två sista verk på 1950-talet inledde en ny våg av socialrealistiska skildringar som satte sin speciella prägel på efterkrigstidens engelska romankonst.

I sin stora Orwellbiografi skriver Bernard Crick att Common var »en av de få verkliga engelska proletärförfattare» och utan tvekan var Commons eget sociala ursprung och ideologiska hemvist starkt förankrade inom den engelska arbetarklassen. Till och med hans namn — Jack Common — låter ju som ett perfekt proletärt författarnamn. Han föddes 1903 i industristaden Newcastle on Tyne där hans far arbetade som lokförare. Efter att ha slutat skolan vid 14 års ål-

dern prövade Common olika jobb som springpojke och fabriksanställd. Detta åtföljdes av en långvarig period som arbetslös vilket i slutet av 1920-talet tvingade honom att söka sig till London på jakt efter arbete. Det var då han började skicka artiklar till olika litterära tidskrifter som *The Adelphi*, där han sedan fick anställning som lösnummerförsäljare. Så småningom inbjöds han till att vara med på redaktionen och skriva på en mer regelbunden basis. Det var i dessa kåserande artiklar under signaturen »Gatusoparen» som han på ett humoristiskt och slagkraftigt sätt utvecklade sin sociala och politiska kritik av det engelska klass-samhället. Ofta ironiserade han över den kapitalistiska demokratis individualistiska livshållning och elitiska kulturyrtingar samtidigt som de flesta vanliga människor hänvisades till en andefattig existens såsom passiva masskonsumenter eller total individuell bannlysning som arbetslösa. Vidare var Common liksom Orwell mycket kritisk både mot 30-talets medelklassvästanter som flörtade med det lilla sektaristiska kommunistpartiet men också mot labourpartiets förrådiska anpassningspolitik som inte hade något stöd hos arbetarna.

Både när det gällde sin kultursyn och politiska uppfattning förespråkade Common en ständig växelverkan mellan de intellektuella radikala idédebatt och arbetarnas kollektiva verklighet som en motvikt till sektarismen å ena sidan och reformismen å den andra. Han menade att de var på fabrikskerna och i arbetarområdena som den socialistiska teorin skulle förankras och förverkligas. Dessa idéer sammanfattade han i sin första bok — *The Freedom of the Streets* — som utgör en livfull och jordnära analys av arbetarklassens vardagsliv och levnadsmönster.

Som en logisk konsekvens av sin strävan att låta arbetarna själva komma till tals i litteraturen gav Common i slutet av 1930-talet ut en samling arbetsplatsreportage i vilka sex arbetare och en arbetslös fick berätta om hur de upplevde sin tillvaro. I boken *Seven Shifts* finns mycket som fortfarande är

På väg från fabriken. L.S. Lowry. Olja på duk. 1930.

lärorikt och värdefullt inte bara som ett tydligt uttryck för Commons egen form av gräv-där-du-står verksamhet utan även som en unik social dokumentation.

Under andra världskriget arbetade Common som manusförfattare för det statliga Central Office of Information där man spelade in dokumentärfilmer för att höja krigsmoralen i kampen mot fascismen. Världigt litet av det som gjordes har några bestående konstnärliga kvaliteter utöver de rent propagandistiska syftena. Men i de filmer som utspelas i Commons egen industriella hemmiljö finns ibland en frisk och

skeptisk slution då han ifrågasätter den konstgjorda blomstring som krigsansträngingen skapat inom den staplande brittiska ekonomin.

Under efterkrigstiden upplevde Common och hans familj svåra personliga umbäranden i form av fattigdom och husvräkning då han i olika omgångar försökte försörja sig som bokrecensent, fabriksarbetare och vaktmästare. Trots en fysisk arbetsbörda som inte alls gynnade kreativt författande förvånade han alla sina vänner då han 1951 publicerade sin första roman — *Kiddlar's Luck*. Denna naturalistiska självbiografi i

fiktionsform hälsades genast av många som ett litet måsterverk i vilket huvudpersonen — Bill Kiddar — står som representant för en hel generation arbetarungdomar som växte upp före första världskriget. I *Kiddar's Luck* återger Common en lysande och övertygande minnesbild av den rika gatukultur som fanns bland Newcastles sotiga arbetarkvarter genom att välja ut detaljer, dofter och kollektiva erfarenheter som var typiska för denna omgivning. Den unge Kiddar är bokens antihjälte som får sin egentliga uppföstran och klasskänsla ute på gatorna tillsammans med de andra ungdomarna. Det är dessa och inte familjen eller skolan som slutligen formar hans syn på omvärlden. Allt detta lyckas Common skildra med en medveten distans och komisk självironi som utesluter några tendenser till sentimentalisering eller social nostalgia.

Några år senare kom Common ut med den andra delen av denna proletära bildningsroman där vi får följa pojkens misslyckade försök att undgå sitt öde som blivande fabriksarbetare genom att istället satsa på en kortvarig kontorsutbildning vilket sedan ger honom jobb som springpojke på en advokatfirma. Här utnyttjar Common tillfället för att i Dickens anda karikera och avslöja en sluten och korrumpierad värld av dammiga kontor och byråkratiska skråvrken. Pojken dras längre och längre in i ett nät av olagliga småffil och checkför-falskningar som mer och mer fjärmar honom ifrån hans arbetskamrater och klassursprung. Även på det känslomässiga planet blir hans invecklade relationer både med en ambitiös medelklassflicka och en annan från samma bakgrund som han själv ytterligare en spegling av denna tilltagande sociala splittring.

Det var typiskt för Commons egen livslånga otur att hans förlag gick i konkurs innan något nytryck i större upplagor kunde göras av dessa två romaner. Dessutom började inte den riktiga vägen av unga arbetarskildringar förändras i slutet av 1950-talet då Commons verk blivit otillgängliga och hans

banbrytande insats glömd hos kritikerna. Påfrestningarna ledde till en självförtroendekris hos honom som gjorde att han inte klarade att fullborda vad som skulle bli en romantrilogi om sin tragikomiska hjälte. Fram till sin död 1968 publicerade Common inte något mer trots att man i hans efterlämnade papper fann en massa ofullbordade artiklar, noveller och romanfragment. Kanske hans egen ofta destruktiva självironi och klassbakgrund fick honom att aldrig riktigt känna sig hemma i den framgångsrika författarrollen.

Men ett sista och påtagligt minne finns dock av Common — förutom hans litterära verk. När konstnären Lawrence Bradshaw höll på att skulptera huvudet som nu finns vid Karl Marx grav i Highgate Cemetery, London, stod Jack Common som studiomodell. Bradshaw sade efteråt att han såg hos Common »samma mänskliga egenskaper, tolerans, djupa förståelse och tålmod» som Marx själv ägde. ●

Jack Common — en litteraturförteckning:

The Freedom of the Streets, Secker and Warburg, London 1938.

Seven Shifts, (1938) omtryckt: EP Publishing, East Ardsley 1978.

Kiddar's Luck, (1951) och

The Ampersand, (1954) omtryckta i en gemensam volym av Frank Graham, Newcastle on Tyne 1975.

Kiddar's Luck, Blackie, London 1974.

Jack Common's Revolt Against an Age of Plenty, en samling artiklar av Common från 1930-talet, utgiven av Strong Words, Newcastle on Tyne 1980.

Ett urdrag ur Jack Commons roman *Kiddar's Luck* (*Gatubarnets lycka*)

...Det var gott om gyllene tillfällen denna natt. I palats och residensvåning, på gods och herresäten och i en ny centraluppvärmd villa låg de välbärgade, begåvade och vackra och parade sig — en välkomnande livmoder var tio öre styck. Vad tror ni jag valde, jag och mina gener vill säga? Genom att missa det lyxiga Sussex, Surreys eleganta ställen, det förmögna Mayfair och guldfyllda Golders Green, Norfolks feta prästgårdar, hertigdömen och åtskilliga solida byar i Yorkshire, för att bara nämna några självklara platser, kom jag till de rimfrostickta taken i en arbetarklassförfört till staden Newcastle-upon-Tyne. I ett bortre sovrum i lägenheten på andra våningen, vid en gata som gick parallellt med järnvägen där ett väntande ånglok visslade för att få komma igenom korsningen, valde jag mina framtida föräldrar. Så ja, var det gjort. När väl loket tagit av till höger och rullat förbi korsningens blåa bågbelysning, hade ännu ett gatubarn blivit till. En händelse, skulle man kunna tillägga, inte ovanlig i dessa kvarter och betydelsefull enbart för mig själv. Ett sorgligt misstag; trots att miljoner gör det, tycker jag att det fortfarande förtjänar en minneskrans.

Med en gång hamnade jag i det minustecknen som samhället redan tilldelat mina föräldrar. De räknades inte, ens som skuldsatta eller övertrasserade; människor som arbetade för sitt uppehälle och fick bara det, som hade ett hem bara så länge de betalade veckohyran, och som kunde försörja sin avkomma genom den enkla metoden att själva försaka. Jag hade valt stegens nerdersta pinne så det förslög, ty det var den slags steg som används i matematikernas

föreläsningsvärld där pinnarna stiger i minustal och där den högsta inte kröns med plustecknets överflöd utan med blotta talet.

Naturligtvis fanns det några onda feer samlade kring sängen vid en sådan tillblivelse. En, snarlik en luffare, ritade på sångstommen skylten där det stod »inga allmosor här»; en annan, med extra svängremmar som en spöklik rallare, svängde sin hacka i löfte om framtida hårt slit; en skumögd, lätt upplyst, höjde flaskan; och en som såg ut som en domare gjorde en bitter min över de outtalade stavelserna »ungdomsanstalt». Det fanns en god fe också, förstås. Någoting ganska konturlöst, föreställer jag mig, utan tecken på någon bestämd välsignelse men med ett slags godmodigt tindrande som gav en antydning om någon kommande ära; det var bara omöjligt att gissa vilken. Varje barn som blir till är unikt, alldeles nytt, ett under i sig. Man kan räkna de trista sannolikhetserna för dess troliga öde som man räknar dess tår — och den sista lilla grisen får inget. Men för en tid kvarstår denna chans till ett mirakel: den nyfödda *kanske* skall visa sig vara en gyllene flicka eller pojke i vars krösusjäl otaliga gener återpräglas så att egenskaper som är stumma eller sovande hos vanliga människor denna gång kommer klingande i omlopp. Nåväl, det fanns en tid då jag hade denna möjlighet, liksom du och alla andra haft; det varade inte länge och var inte mycket — oäktingens smula, skulle man kunna kalla det. Tack vare mitt ödesdigra val var det faktiskt allt jag kunde komma till världen med ...

övers. Ronald Paul

Eric Gill (1882—1940) Hantverkaren som skapare

av Gun Kessle

Självporträtt, 1927

Omslagsteckning till *An Elegy upon old
Freeman* av Everard Meynell, 1916

Alldeles när jag börjat som konstnär bodde jag ihop med Torsten Renqvist som då gick på Konsthögskolan. Vi hade träffats på satoriet. Han blev assistent i materialkunskap och hade Akke Kumliens rum i gamla Sergelhuset. Dit kom Akke Kumlien då och då för att hämta böcker och prata.

Han talade mycket om konsten som hantverk. Det viktigaste, det absolut viktigaste för en konstnär var materialkunskapen. Endast den som helt behärskade materialen kunde uträtta någonting. Och då hänvisade han till sådana som William Morris och Eric Gill. I *Bokstav och ande* visade Akke Kumlien också prov på Eric Gills bokstavskonst.

Eric Gill är en av de konstnärer som haft stor betydelse utan att hans namn blivit allmänt känt. Han har betytt mycket för vår bokkonst och för vår typografi. Men han har också betytt mycket som inspirator för de grafiker vilka vill arbeta som hantverkare, som träskärare.

Arthur Eric Rowton Gill var prästson och föddes år 1882. I tonåren gick han i *Chichester Art School* sedan blev han lärling åt arkitekten W. D. Caroe. Han intresserade sig alltmer för bokstavsform och kom in på *Central School of Arts and Crafts* i London där han studerade under kalligrafen Edward Johnston (1872—1944) som han delade ateljé med. Från 1903 kunde han försörja sig på att skära typsnitt.

Några år senare övergick han samtidigt alltmer till grafik.

Arbetet med bokstavsform och träsnitt förde honom till att arbeta direkt i sten. Hans första stora skulptur var *Mor och barn* 1912. Under Första världskriget arbetade han med att utforma Jesu lidandes stationer från Pilatus hus till Golgata i Winchesterkatedralen. Det var för honom ett verkligt uppdrag ty han var djupt religiös och hade också konverterat till katolicismen 1913. Hans sista stora arbete som skulptör var de tre relieferna i Nationernas förbunds palats i Genève: *Adams skapelse* från 1935—1938.

Hela hans verksamhet som konstnär kom att präglas av en anarkisk mystik. Han fortsatte i Ruskins och Morris anda men mer religiöst. Den sanna konstnären var honom en hantverkare och därmed också en skapare i Guds efterföljd. Tillsammans med likasinnade bildade han ett helgat konstnärsgille anknutet till dominikanerorden. Skapandet var av Gud. Också kroppens skönhet och kroppens kärlek var av Gud. Orättvisorna däremot och förtrycket och herraväldena var inte av Gud. I hans arbete med materialet uppenbarades denna sanning. Konsten var på så sätt en helig handling. I sin samtid beskylldes han därför både för att vara osedlig och att vara kommunist.

Westward Ho! efter en teckning av David Jones, 1921.

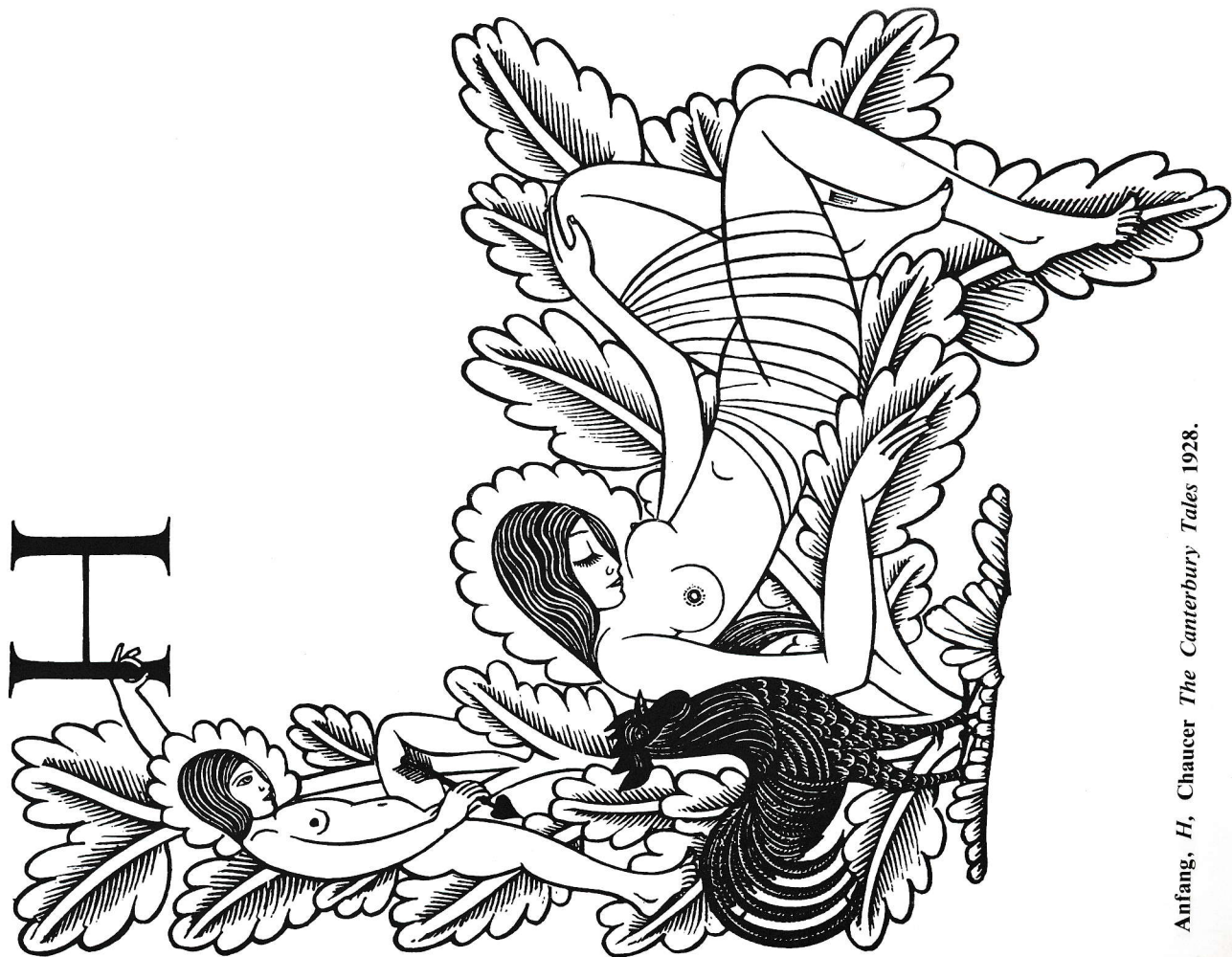
Illustration till *The Devil's Devices* av H. C. Pepler, 1915

Frontespiece till *Autumn Midnight* av Frances Cornforth, 1923.

Säkerheten främst! 1924

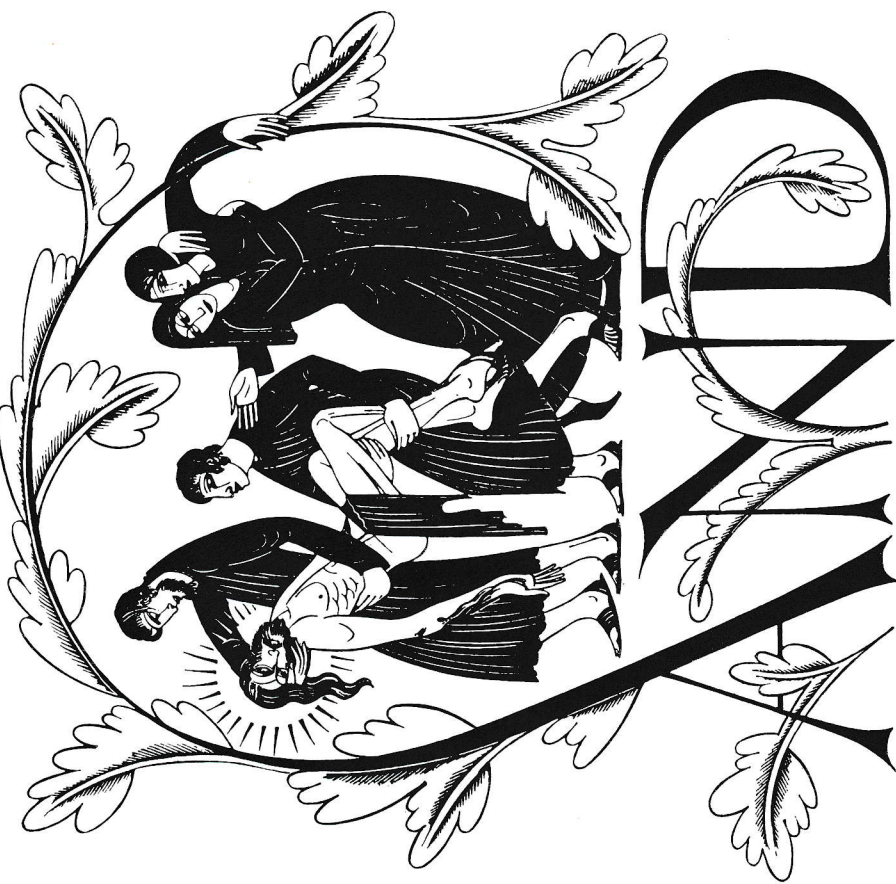
Anfang, H, Chaucer *The Canterbury Tales* 1928.

Frontespice till konstnärens egen predikan *The Lord's Song*, 1934

Illustrationer till *Höga visan*. 1925.

Inledningsordet *And* i Lukasevangeliet 23:52.

Roniwalter Jatobá — en brasiliansk författare

av Marianne Fors och Lars Andrée

□ —Jag strävar efter det perfekta uttrycket som kan gå djupt in i människorna. Språket är typiskt för en viss miljö. Jag försöker förena formalism och realism utan att hamna i socialrealism. Den korta berättelsen kan ibland nå längre än långa svepande romaner.

Det säger Roniwalter Jatobá, en brasiliansk författare som är bosatt i Sao Paulo, där Marianne Fors och Lars Andrée intervjuat honom. Vi publicerar också en novell av Jatobá.

Varje dag strömmar människor till Sao Paulo, 200 000 årligen. Flertalet har flytt från den torra och missväxt som sedan flera år lamslår Nordesteprovinserna. De anländer till järnvägsstationen Terminal Rodoviário Tietê och sprids ut över jättestaden. Vi ser dem under broarna, i skjulen som finns överallt och i de stora favelorna runt industrierna. Ett fåtal återvänder till sina födelsebygder bara för att ännu en gång sugas iväg mot industrin.

—Folk från Nordeste är bundna vid jorden, de hoppas hela tiden. När man får veta att jorden är brukbar åker man tillbaka, hem till Bahia. Problemet är att folket inte kämpar för sina rättigheter i Nordeste.

Roniwalter Jatobá föddes i Minas Gerais 1949, men familjen flyttade tillbaka till Bahia 1959. Några år senare tvingades han själv iväg till Sao Paulo för att söka arbete. Jordbruket kunde inte längre försörja familjen.

Han fick bo hos vänner till föräldrarna i Sao Miguel, 30 kilometer från arbetet vid bilindustrin i Sao Bernardo.

Fyra år senare läste han en kompletteringskurs till gymnasiet och började som arbetare vid förlaget Abril Cultural, ett av Brasiliens största bokförlag.

—När jag var 16 år arbetade jag som lastbilschaufför i Bahias inland — Sertao — och sålde varor längs floden Sao Francisco tillsammans med min far. För det mesta bytte vi varor. Vi hade med oss industrivaror och fick tillbaka maniok och andra jordbruksprodukter. Det var då jag började läsa. Jag läste allt från Dostojevskij till José Mauro de Vasconcelos, som är en brasiliansk bestsellerförfattare.

—Dostojevskij blev min första stora läsoplevelse eftersom det handlade om någonting jag inte kände till, och sedan läste jag Graciliano Ramos från Nordeste, som tar upp verkligheten där.

—Men Steinbecks *Vredens druvor* blev ändå mycket viktigare, eftersom det han skriver om är direkt jämförbart med det

Roniwalter Jatoba

som hände i 50-talets Nordeste och hela den migration som flyttar folk till Sao Paulo-området. Ingen litteratur här i Brasilien tar upp detta.

1977 publicerade Jatobá sin första novellsamling, *Crônicas nordestinas*, och 1978 gav han ut *Crônicas da vida operária*, en samling noveller ursprungligen skrivna

för att publiceras i motståndstidningen *Versus*. Under hela 70-talet var pressen stängd av censuren, och de tidningar som inte var censurerade ville inte ge ut berättelser om vanligt folk. Det var bara *Versus* och två andra tidskrifter, *Escrita* och *Fixao*, som publicerade den här typen av material.

—Inte ens när arbetarna började strejka 1977-78 kom det ut noter i tidningarna om det. Och ingenstans får man publicera berättelser om den klass av människor som socialt står under arbetarklassen: folk som kommer från Nordeste till Sao Paulo — migranterna.

Roniwalter Jatobá bor på sjätte våningen i ett av Sao Paulos många höghus. Den 5 juli, strax före klockan 8 på kvällen, letar vi oss fram till Rua Acaraú, och han möter oss vid porten. På så sätt slipper vi enkelt förbi portvakten. Han bjuder oss på Antarcica — det stora brasilianska ölet. Hans son Lucas, tre år, leker ett tag med vår son Erik, fyra år, innan han somnar bland några kuddar. Erik fortsätter rita och leka med sitt lego.

1980 publicerade Roniwalter Jatobá romanen *Filhos do medo*, *Rådslans barn*. Där berättar han om ett ungt par som möts i Sao Paulo efter att ha migrerat från Nordeste. Personerna kastas från förtrycket i jordbruksbygderna i norr och nordöst, till industrin i Sao Paulo. Det är en tid av fruktan. Alla är rädda. 1968, då händelserna utspelas, var en period med strejker och socialt uppvaknande. Vi lär känna industriarbetarnas situation i Sao Paulo, och genom tillbakablickar kommer vi också nära jordbruksarbetarna i Nordeste och deras villkor.

—Nu arbetar jag vid ett förlag som heter *Politica*. Vi ger ut en veckotidning som också heter *Politica* där vi analyserar Brasiliens historia från 1889, då kejsaren störtades, till nu. Vi har upp viktiga brytningspunkter i historien, tex 1930 då Vargas kommer till makten, 1945 då han störtas, 1964 då militären tar över och idag vid slutet av militärregimen. Målet är att kunna ge ut en dagstidning som ska vara ett verktyg för demokratin.

Det har förekommit en polemik i Brasilien om huruvida litteraturen blomstrar i tiden av förtryck eller under en demokratisk tid. Även om man inte hade censur under militärdiktaturen så anpassade författarna

sig. De tystnade och antalet boklådor minskade. Men styrkeförhållandena har ändrats.

—President Figueredo proklamerade Abertura, Öppning 1979, och oppositionen vann delstatsvalet här 1982. Men den verkliga öppningen i processen kom med kampanjen för *Diretas Já* — *Direktval Nu*; då växte för första gången en folkrörelse fram och nu kan man tala om att makten inte alltid kommer att vara i militärens händer.

Det är svårt, nästintill omöjligt, att leva på att skriva böcker i Brasilien. Nästan alla författare arbetar med något annat vid sidan om. Jatobá påpekar den fara detta innebär: att man skriver meningslösa kommersiella böcker för att få ihop pengar att leva på. Det han önskar av framtiden är att kunna leva på sitt författarskap och samtidigt fortsätta kritiken och motståndet.

—Nu skriver jag en bok om 60-talets början, tiden före militärens maktövertagande. Romanen skall ges ut om ett år. Jag berättar om Rio-Bahiavägen där lastbilar åker med varor åt ena hållet och tar med sig migranten tillbaka. Den tematiken vill jag ta upp i fler berättelser. Jag håller på och tar körkort också. När jag körde lastbil i Bahia behövdes inget körkort. 1)

Roniwalter Jatobá är mörk och smal. Han brer ut armarna medan han talar och överlämnar orden till oss med ett leende.

—Jag strävar efter det perfekta uttrycket som kan gå djupt in i människorna. Språket är typiskt för en viss miljö. Jag försöker förena formalism och realism utan att hamna i socialrealism. Den korta berättelsen kan ibland nå längre än långa svepande romaner.

—Om ni skall översätta något till svenska kan ni ta *Insônia, Sömnlös natt*. Den handlar om en arbetares liv i en av Sao Paulos förorter och den speciella form av förtryck han utsätts för. ●

1)Boken utkom våren 1985 under titeln *Pássaro Selvagem*.

Sömlös natt

av Roniwalter Jatobá

Mamma sover säkert djupt redan nu. Jag hade suttit som ett fån och ställt dumma frågor till henne. Hon svarade och gick iväg för att lägga sig; det gjorde mig ledsen, men jag vet med säkerhet att jag kommer att fråga igen imorgon. Just precis.

Jag visste sedan länge att hon, då hon höll på med förberedelserna för kvällsmålet, som vanligt skulle svara: »Ditt namn är Otto, tack och lov, så länge du lever kommer ingen att ta det ifrån dig och inte heller ändra det. Du kommer att dö med det.»

Jag reste mig från stolen i köket, på dåligt humör ända sedan morgonen, ty varje dag är det likadant. Jag drog undan draperiet som delar rummet från köket, gick tyst in för att inte störa mamma, lyfte upp teven, som fortfarande var varm från sängen och lutade den mot huvudänden, la mig ned och släckte lampan. I huvudet stred tankarna mot mammas svar, må Gud förlåta mig om jag gör henne illa.

Jag kunde inte somna på länge än. Jag vände mig på sidan, vred mig tillbaka, drog lakonet över huvudet, tog bort det igen, rullade med ögonen, sökte förklaringar till hålen i taket. Ingenting hjälpte. Sömmen kom inte.

Jag steg upp på tåpetsarna, gick ut i köket och drack vatten ur kranen, gick tillbaka. Sömmen var försvunnen, borta, jag ha-

de inte minsta lust att sova. Nej, jag ville inte ha något annat namn, tänkte jag.

Nu märkte jag att jag var pinknödig. Jag ställde mig på knä i sängen och tittade ut genom fönstret, såg att lampan därute på dasset var tänd. Någon från det andra huset var redan där. Jag höll mig, blåsan var nära att spricka. Jag väntade tills ljuset släcktes. Lät en liten stund gå och gick ut.

Jag kände mig lättad när jag kom tillbaka, låste dörren och satte mig på sängen i det dunkla rummet. I den andra sängen såg jag ottydligt mamma; hon låg på magen, helt övertäckt uppifrån och ned. Hon andades svagt med en rasslande harkling i bröstet, som om hon behövde större plats, men hon var helt lugn och snarkade. Jag föreställde mig att hon låg för döden, men jag lät tanken fara och gick över till henne, la ett par gamla byxor på hennes iskalla fötter och betraktade hennes av slit utmattade lilla kropp.

Jag satt där och väntade på sömmen, som inte kom, tänkte på nästa dag i fabriken, hur jag skulle stå där med stel, förlorad blick. Det ville jag inte.

Jag tog mig samman och drog på mig första bästa plagg. Jag funderade, ville ta en kort promenad längs den folktomma gatan, få lite luft där ute, gå på trottoaren fram till hörnet, men inte så långt eftersom

Illustrationer Daniel Cocca.

det var sent. Och sedan samma väg tillbaka. Sedan skulle jag väl kunna sova. Så gick jag.

Orolig över att mamma skulle kunna känna det kalla luftdraget, öppnade jag dörren mycket försiktigt och gick tyst ut. Vid porten blev jag stående. Inte ens ett hundskall hördes i stillheten, endast en svag vind. Jag sökte efter min hund men såg den inte.

Jag öppnade porten och tänkte på pappa, när han den gången för inte så länge sedan kom hit; jag ännu liten och helt aningslös. Sedan dog han borta på bygget i Pinheiros, utan att ens ta avsked av oss. Jag minns ännu hur de kom med kroppen i en firmabil, kroppen liknade inte pappa, den var kall. Vi kände igen honom bara genom känslan som trängde fram, bara genom att vi stod honom så nära. Människorna som hade mig sig liket sa att vi skulle begrava honom genast, vi fick inte vänta längre, alla papper var färdiga. De la pappas kropp i kistan, som de själva ordnat, och lät inte ens den döde välsignas i kyrkan, vilket var sed och bruk hos oss. Så begravde de honom. Vem kunde väl i ett sådant ögonblick tänka på att någonting inte stämde? Jag tänkte i första hand på mamma, som levde och som led mer av dödens smärta än jag, som ingenting förstod.

Den dagen beklagade sig mamma över livet, grät med handen för ansiktet och ville bli begravd med pappa; jag höll fast henne, bad henne vara lugn, allt skulle nog ordna sig. Jag sa att alla skulle dö, men det sa jag bara för att lugna henne, för också jag led.

Nästa dag var hon behärskad, grät tyst och förstulet. Därefter talade hon inte mer om döden utan slet för att ingenting skulle fattas mig. Än idag vet jag inte hur hon klarade det, det var bittert, det har jag sett. Än idag när jag frågar något om pappa, berättar hon en eller annan historia, påminner sig ett förflutet ord, men dagen för hans död, då liket kom hit, berör hon inte.

Jag lutade mig mot porten, hunden dök upp och sprang iväg längs gatan; jag ropade de tyst efter det satans kräket, som utmat-

tad satte sig på den andra trottoaren. Så gick jag därifrån.

Jag gick ned längs gatan. Det var tryckande stillhet, spöktimmen, men jag kände ingen ångest, jag var van att åka tåg vid den här tiden. Jag gick till slutet av gatan, en liten bit, fram till hörnet, och hoppades bli sömnig. Himlen var dunkel, ett fåtal stjärnor lyste upp världen, de gick att räkna på fingrarna. Jag släntrade långsamt och sorglöst längs trottoaren. Jag betraktade nästa gata, som var lika lugn som min; den skulle nog också sova ända till gryningen. Jag vände stegen och gick tillbaka med sänkt huvud, med tankarna långt borta och händerna i fickorna för att skydda dem mot kylan.

»Vart är du på väg, unge man?» frågade gestalten som stod rakt framför mig, gulaktig av gatlyktans sken. Jag hade inte alls sett honom då jag vände om; men strax före gryningen satt jag redan i fällan, mitt hjärta jagade av fasa.

Mannen dinglade med handen, gjorde ett tecken och kom med bestämda steg emot mig; jag stod stilla; han kom närmare; jag blev stående vid muren, ville röra mig men fruktade för varje rörelse.

Mannen kom långsamt närmare. En bils strålkastare tändes och lyste på mig. Mannen stod nu helt nära mig, jag såg hans hand röra vid något i bältet. Sedan kom det: »Papper», sa han, och rösten bröt igenom den stillsamma tystnaden. Jag kände mig en aning lättad, men så slog det mig att jag hade gått ut utan identitetskort. Jag lät sades söka i fickorna. Slutligen sa jag: »Jag bor i närheten» och pekade med fingret på det gråa hus, som nu i natten stod som dött mellan de andra husen.

Jag klappade på byxorna och skjortfickan och sa: »Jag har glömt det hemma» och upprepade att jag bodde alldeles där-borta.

Han befallde mig att hålla upp händerna över huvudet; Jag lyfte dem. Varför är jag så naiv, gå ut mitt i natten utan varje försiktighetsåtgärd, tänkte jag. Jag var rädd att byxorna skulle falla ned, eftersom jag

inte tagit på mig något bälte. Jag gick fram-
åt och mannen kom bakom mig. Vi närma-
de oss strålkastarna som lyste allt skarpare
på oss. Jag tänkte på mamma: hur hon
vaknade och såg den tomma sängen, gick
ut, fick se mig i denna knipa och blev döds-
förskräckt.

Än så länge härskade stillheten över ga-
tan. Jag märkte inte ens vinden. Kroppen
hade blivit varm av rådslan, den glödde när
jag tänkte på historierna där det berättades
om vad sådana människor kunde göra mitt
i natten.

Hunden korsade gatan, sprang mellan
mig och mannen, stötte upp porten som
stod på glänt, och gick in över den spruck-
na betongen på gårdsplanen. Den morrade
tyst, utan att se sig om. Inte heller jag såg
mig om, även om jag gärna hade velat göra
det. Jag har ingen aning om hur jag kom
fram till bilen, benen tillhörde inte mig
längre och mina uppsträckta armar värkte.
»Jag heter Otto, jag bor här», sa jag. Jag
pekade med hakan, för händerna höll jag
ju uppe. »Jag var inte trött, kunde inte so-
va, har gått här på trottoaren fram och till-
baka tills jag skulle bli trött», tillade jag.

Mannen stod kvar oförsäkamt nära mig,
försökte ställa till bråk. Jag kände lukten
från hans mun och från hans svettiga klä-
der.

Skräcken släppte inte för ett ögonblick
utan blev bara större. Jag tänkte på de svi-
naktigheter som de utan vidare skulle kun-
na göra mot min skyddslösa kropp. Man-
nen stod där orörlig och såg på mig, vred
sig till de andra inne i bilen och sa: »Vad
gör vi med Doktor Otto?» Det där Doktor
gjorde mer ont än mina uppsträckta armar.
Bry dig inte, tänkte jag.

Det fanns ingen på gatan som kunde tala
om att han kände mig. Vem som än hade
förrirrat sig hit vid denna tid hade kunnat
rädda situationen. De skulle helt säkert ta
mig med, det var jag förvissad om. Och om
jag nu ropade efter någon, tänkte jag,
skrek. Nej. Mamma kunde vakna och få en
chock av skräcken. Nej. Det var ingen idé.
Det var bättre att låta bli.

Då gav någon inne i bilen order, jag vet
inte vem, kunde inte ens se honom: »Ge
honom ett slag i huvudet och skicka sedan
herr Otto till sängs.»

Innan jag hann skydda mig, höll mannen
upp handen och träffade mig hårt i huvu-
det. Jag kände slaget, vacklade på trottoa-
ren, höll mig fast vid muren, gjorde mig be-
redd på nästa slag, som inte kom, tog
spjårn med båda fötterna på marken, allde-
les spänd invärtes, full av rädsla.

Jag sprang in genom porten. Bilen for
långsamt vidare längs gatan. Mitt huvud
värkte. Hunden ylade högre och jag spar-
kade till den, jag ville gråta men tog mig
samma.

Jag öppnade dörren. Det kom blod ur
min näsa. Jag torkade bort det med handen
och andades in häftigt. Då slutade det gen-
ast att blöda. Jag gick in och drog draperiet
åt sidan. Mamma rörde sig i sängen, drog
bort lakanet från huvudet och sa: »Redan
morgon?» »Jag var bara ute på dass», sva-
rade jag.

Jag ställde mig på knä i sängen och såg
på gatan, såg inte längre någon; gatan var
stilla, övergiven, lugn. Jag la mig ned,
tänkte oroligt på klockan som snart skulle
väcka mig med sitt ringande.

I morgon på arbetet skulle jag vara
dödstrött, det visste jag. Jag har redan sagt
att jag aldrig tyckt om att heta Otto. Så he-
ter bara präster. Eller var det grevar? När
alla har vanliga namn så kommer jag med
mitt, Otto. Var det verkligen ett namn? ●

*Översättning från portugisiska (Insônia,
ur Sabor de Química, Crônicas Nordesti-
nas, 1981 års utgåva) med stöd av tyska
(Kay-Michael Schreiner, Zitronengras,
1982); Lars Andrée, Marianne Fors.*

Sandels och Kulneff — lindrigt nyktra generaler

av Sigurd Hansell

□ **Författaren har läst Runebergs
Fänrik Ståls Sägner och ställt sig frå-
gan: Varför var Sandels så passiv och
dröjde med att sätta in ett motanfall
mot ryssarna vid västra stranden av
Koljonvirta ström den 27 oktober
1808?**

Runebergs *Fänrik Ståls Sägner* tillhör vårt
kulturarv antingen vi vill eller inte. Säger vi
»Sven Dufva» vet alla vem som åsyftas. Vi
vet också att många lånat från sägnerna allt
ifrån Brecht, som döpte Lotta Svärd till
Mutter Courage, till Hasse Alfredsson, som

väl inspirerats av Löjtnant Zidén då han
skrev den roliga parodin om Löjtnant
Schiller som ju mixtrade med sina piller så
fienden fick ont i magen.

Är dikterna patetiska hjältedikter, eller
vad? Är de pekoral? Nej! Är det inte så att
man anar Johan Ludvig Runebergs för-
smådliga ironi bakom många av sägnerna?
Låt oss titta närmare på Sandels och i bara
farten lite på Kulneff, som ju Runeberg an-
såg sympatisk.

Varför var Sandels så passiv och dröjde
med att sätta in ett motanfall mot ryssarna
vid västra stranden av Koljonvirta ström
den 27 oktober 1808?

Den ena uppfattningen går ut på att Sandels givit sitt hedersord på att klockslaget för stridens återupptagande efter vapenvilan skall hållas i helgd och att Sandels med absurd konsekvens håller sitt hedersord trots att ryssarna tagit upp striderna, därför att klockan är ett i Ryssland men bara tolv i Finland.

Den andra tolkningen menar att Sandels dröjde med motanfallet av taktiska skäl. Denna senare tolkning är självfallet den enda rimliga — men låt oss dröja ett tag vid huvudpersonens »psykologiska beskaffenhet».

I kommentarer till sägnerna, i 1924 års upplaga, författade av Yngve von Schmidten, får vi veta följande om Sandels:

Efter slaget vid Virta Bro blev Sandels generalmajor. 1809 förde han befälet över trupperna i Västernorrland, där han den 5 juli led nederlaget vid Hörnefors. 1813 utmärkte han sig uti striderna i Tyskland och deltog 1814 i kriget mot Norge. Sandels är den av finska krigets hjältar, som belönades med de högsta yttre utmärkelserna; han blev greve, president, fältmarskalk mm samt var en tid guvernör i Pommern och senare riksståthållare i Norge. Död i Stockholm 1831.»

Von Schmidten konstaterar om Sandels: »Till lynnet glad och skämtsam, var han fallen för ett njutningsrikt liv men utmärkte sig för stor personlig tapperhet och en lugn oförskräckthet, vilken ofta visade sig såsom ett överdådigt, lätsinnigt mod.»

I övrigt konstaterar författaren att Runeberg i slaget vid Virta Bro i stort sett följt historiska fakta.

Vid slaget uppgick den ryska styrkan till 600 man medan »vasagossarna» som gjorde det berömda motanfallet uppgick till endast 600. Sandels bör alltså ha varit nervös, men:

*Sandels, han satt i Pardala by,
åt frukost i allsköns ro.
»I dag ett slaget, blir striden ny,
det skall gälla vid Virta bro. —
Herr pastor, jag låtit kalla er hit. —
Var god, foreller en bit!»*

Stroferna 2, 3 och 5 slutar under samtalet med prästen sålunda:

*Var tryg, vi skola ej lukta blod. —
Ett glas? Maderan är god.
Vi måste nöjas med vad vi få. —
kanske ni befäller marga?*

*Det är Dolgoruki, som brådskar igen;
ett glas till hans ära, min vän!*

Sandels har vid strof 5 druckit ganska mycket och tillåter sig att skåla för Dolgoruki som var generaladjutant till den ryske överbefälhavaren. En ganska bisarr handling före ett fältslag. Kan Sandels ha varit nykter?

I strof 8 kommer Sandels' adjutant från slagfältet för att rapportera: »... att det flutit strömmar av blod» och i strof 9 svarar Sandels:

*Ni har ridit er hungrig och trött,
kom, vila en stund, var lugn!
Man måste tänka på hunger och törst,
se här, genever till först?*

Förmodligen tittrade inte Sandels på medan adjutanten svepte genevern. Även i strof 11 uppmanar Sandels adjutanten att dricka, som då blir ärligt förbannad och utbrister:

*General, jag är skyldig er sanning, nåväl,
ni föraktas av hela armén.
Hos varenda soldat den tanke jag fann,
att ni är vår fegaste man.*

*Visst är, att i sitt rätta ljus
var gubben Kulneff god som guld;
man klandrar, att han tog ett rus,
det var hans hjärtas skuld;
och detta hjärta bar han med,
då han höll frid, som då han stred:
han kysste och han slog ihjäl
med samma varma själ.*

Många av historiens största fältherrar har utmärkt sig för sin törst. Mest känd är kanske Alexander den Store. Vi ska självfallet inte moralisera över detta — att leda fältslag bör höra till de mera nervösa delarna av tillvaron. Hur väl de än planeras går de ju sällan i läs som tänkt var.

Vi tror alltså att Sandels inte var riktigt nykter den 27 oktober 1808, vilket självfallet inte utesluter att han väntade med motanfallet av taktiska skäl. Denna väntan var säkert psykiskt mycket påfrestande. ●

Självfallet skulle inte adjutanten våga tala till Sandels på detta sätt, inte ens före ett nervöst fältslag. Men Sandels var full och adjutanten vågade...

Hur reagerar Sandels? Han brast i gapskratt (strof 13) vilket han säkerligen inte skulle ha gjort i nyktert tillstånd.

Sandels beger sig nu till striden och i strof 17 får vi veta att:

*...det ljud kring hans hjässa av kulor ett
vin,
men han ändrade inte en min.*

I strof 21 »och hans öga var lugnt, och hans panna var klar» och i strof 22 »...han bidde sin tid, han satt som i djupaste frid.»

Endast en övermodig berusad betar sig på detta sätt, omedveten om faran, men strof 22 antyder också att spriten kanske gjort Sandels sömning.

Kulneff är den ende ryske officer som Runeberg ägnat en hel sägen. Han blev mot krigsslutet generalmajor. 1809 kommanderade han kavalleriet på Åland och följde de flyende svenskarna över Ålands hav till Grisslehamn. Han stred också i Turkiet mot Napoleon och stupade 1812.

Runebergs sympatiska inställning till Kulneff är välkänd, men Runeberg låter läsaren klart förstå att Kulneff minsann inte alltid var nykter. Och i motsats till dikten om Sandels talar här Runeberg klarspråk. Stroferna 1, 2 och 3 slutar sålunda:

*den främste, där det högs och stacks,
den främste, där det dracks.*

*i striden eller lekens ras,
med sabel eller glas.*

*och se'n han lågat natten ut,
tog han sin skönas sko till slut
och fyllde den ur närmsta bål
och drack sin avskedsskål.*

Strof 8 känner alla till — Kulneff blir genom dikten mer och mer sympatisk:

Solstad och vänstern

av Jan Åhman

□ Svenska Dagbladets mest opportuna yngre skribent fann Solstads roman *Gymnasielärare Pedersens redogörelse för den stora politiska väckelsen som har hemsökt vårt land* beklämmande. På en kvartssida tog han avstånd från de senaste 15 årens norska litteratur. Hela den traditionen sattes inom parantes. Också Solstad gör 'avbön'. Jan Åhman diskuterar här några av de frågor som Solstads roman ställer.

Utvecklingen de senaste 15 åren inom den marxist-leninistiska vänstern i Sverige och Norge förete stora likheter. En skillnad är att sammanbrottet gått snabbare och nått längre hos oss. En annan skillnad ligger i den debatt som denna utveckling gett upphov till och påverkats av. Som svensk måste man erkänna, att nivån ligger något högre på den västra sidan av Kölen. Jag tänker då inte bara på debatten i tidningar som Klassekampen och Røde Fane, utan också på en sådan sak som att man där inte bara ger ut *Kapitalet* i norsk översättning, utan också organiserar studier av detta verk. Det är nämligen ett av de bästa sätten att tackla den subjektiva sidan av den kris som den marxistiska vänstern befinner sig i.

Även inom skönlitteraturen kan vi följa den här diskussionen. Dag Solstad ger i sin roman *Gymnasielärare Pedersens redogörelse för den stora politiska väckelsen som har hemsökt vårt land* (Norstedts; svensk övers. Hans O. Sjöström) sin syn på den marxist-leninistiska rörelsens 70-tals-

historia, så som han upplevt den genom norska AKP(m-l). Till formen är denna bok i likhet med Solstads tidigare böcker välskriven och även innehållsmässigt är den bitvis bra, men beklagligt nog sjunker den i de stora dragen ner till vad man skulle kunna kalla för en svensk nivå.

Det finns en stark scen i boken som kanske kan förklara vad jag menar. I maj 1975, halvvägs in i det decennium som boken omspannar, står gymnasielärare Pedersen tillsammans med Nina Skåtøy på torget i Larvik på norska Vestlandet, det är där författarens *utopi* utspelar sig, och samlar in pengar till de strejkande Hammerverk-arbetarna i Stavanger. En ganska typisk uppgift för 70-talets nordiska marxist-leninister. Typiskt är också insamlingsresultatet: 85:25; endast ett fåtal av de förbi-passerade skänker pengar. Nina Skåtøy, den mest övertygade av alla övertygade kommunister i Larvik, är entusiastisk, ja alldeles till sig av lycka, hon ser »*förälskat på pengarna, dem hade folket skänkt*», berättar för oss gymnasielärare Pedersen, med inte så litet av ironi i rösten. Och han fortsätter sitt avslöjande av utopin:

»Egentligen var det ju så här: Larvik torg den 15 maj 1975. Mitt på fotografi-et en skylt och två personer med insamlingsbössor som samlar in pengar till de strejkande Hammerverk-arbetarna. För övrigt syns: En gammal kvinna som ser mot skylten medan hon öppnar sin väska, tar ut portmonnän etc, en full sjöman som lägger en skrynklig tia samt

annat skräp i bössan, en betänksam man. För övrigt: En mängd vita fläckar. Sju vita fläckar utanför Albert Bøe, Fjorton vita fläckar uppåt Nansetgata på väg mot busstationen. En buss på väg nerför Prinsens gate med fullt av vita fläckar innanför rutorna och vita fläckar som stiger på väg alldeles förbi skylten, vita fläckar utanför Grevebyggnaden, vita fläckar ut och in i affärer så här vid stängningsdags. Hela fotografiet ger en såregen känsla av att stirra in i en spöklik vit stad, utdöd och förlamad som efter en katastrof, om det inte hade varit för de få personerna som framstår klart och tydligt, särskilt levande människor med glödande hjärtan, på fotografiet: Det är de verkliga personerna, det verkliga Larvik.»

Jag vill inte förneka att en del av 70-talets marxist-leninister såg världen på det här sättet. Ja, alla hade vi i större eller mindre utsträckning en romantisk syn på verkligheten, och för många blev det nog en chock när de först efter några år upptäckte hur få vi ännu var och hur mycket som återstod att göra — samtidigt som vi höll på att bli färre igen! En del valde då en säkrare karriär, till exempel, likt Werner Ludal, en annan av personerna i Solstads bok, genom att träda in i det stora och mäktiga socialdemokratiska partiet; andra drog sig bara tillbaka in i det privata livet.

Men det att många — kanske de flesta — av marxist-leninisterna tog miste i mycket:

såg alltför positivt på Kina och vägrade ta kritiken mot Stalin på fullt allvar — de två viktigaste beståndsdelarna i den »utopi» som Solstad påstår att 70-talets revolutionärer levde i — eller överdrev den interna säkerhetspolitiken, eller överskattade stödet till och betydelsen av de »vilda» strejker, kerna, solidariteten med Vietnam, etc, etc — måste det betyda att hela rörelsen var en utopi och att marxismen egentligen är oduglig? Nej, varför det? Säkert kan man, till exempel, både skämta om och kritisera strejksödsarbetet och även en del av strejker, kerna som gav upphov till det. Men kärnfrågan återstår: Var dessa strejker nödvändiga och riktiga? Min uppfattning är att de var det, och därför rimligen också stödet åt dem. Hur man än vrider och vänder på saken, kan man inte komma undan detta: 70-talets marxist-leninister gjorde vad de förmodade och nästan litet till, för att dessa strejker skulle bli framgångsrika. Det är just sådant som man skall använda ett arbetarparti till, och inte, likt reformisterna, socialdemokraterna, till att motarbeta arbetarna i sådana här situationer. Minns det: socialdemokraterna gjorde allt vad de förmådde för att krossa dessa strejker! Det är naturligtvis en viktig sak det som Solstad påpekar i detta sammanhang, att en revolutionär inte får ha stora vita fläckar i sin uppfattning av verkligheten, och jag hoppas verkligen att vi har lärt oss något, och att boken om gymnasielärare Pedersens förhoppningsvis kan göra lirat nytta i det avseendet. Men jag är tveksam. De som tidigare inte såg den majoritet som tvekade, ser de

då idag den lilla minoritet som trots allt vill kämpa för förändringar? Tänk efter: Skulle 80-talets marxist-leninister göra allting för arbetare som går i strejk? Skam till sågandes så är det inte så säkert, i varje fall inte i Sverige. Fler än Werner Ludal har ju gott över till socialdemokraterna, som bekämpar arbetare i strejk, och bland dem som fortfarande kallar sig m-l:are finns det de — även på »högsta» nivå — som rentav ifrågasätter strejkrätten!

Med breda penseldrag målar Solstad upp bilden av den lilla norska industristaden med dess människor i arbete; i synnerhet de som rymmer inom vår lilla extrema politiska grupp. Det är skickligt gjort. Men är det sant, det som Solstad skriver? Eller riktigare: Det som Solstad upplever som sant, hur allmängligt är det? Som jag nämnt tidigare finns det i boken avsnitt som är roliga och träffande i sin kritik. Jag har citerat ett exempel. Det finns flera, inte minst då det kanske mest berömda, det där lektorn Pedersen utnyttjar »motsättningen mellan hjul och vatten» och cyklar på vattnet till sommarlägret på Håøya, *De lycksaligas ö*. Men i de mer väsentliga avsnitten? Var det verkligen bara människor av den typ som framträder i Solstads bok, som sökte sig till och gick in i AKP(m-l)? Nina Skåtøy, tillsammans med gymnasieläraren själv en central person i boken: *Förelöperkan, Pilsolskytten, Lögnaren*; så beskrivs hon i ett porträtt som är så svart, ja hatiskt, att man blir alldeles torr i munnen av att läsa det. De två unga arbetarna i boken: den ene en tom skrämlande tunn, den andre något mänskligare: naturligtvis socialdemokrat till slut. Och gymnasielärare Pedersen: ständigt utanför, som om allting utspelar sig i en vakendrom.

Naturligtvis avhånas också här, liksom hos andra kritiker, politiken att uppmåna intellektuella att söka sig till arbetsplatserna. Men var den så dålig denna rörelse? Och framför allt: Var den så skadlig och tolig som den nu framställs? Visst fanns det ett inslag av antiintellektualism i denna kampanj, tex en underskattning av behovet

av mer omfattande och tidskrävande intellektuellt arbete, men också en lite ensidig syn på de olika »skikten» inom folket: endast vissa arbetarkategorier fick godkänn. Men å andra sidan görs idag, i alla fall i Sverige (och tydligen också i Norge? Liksom i Kina?) än värre överdrifter åt andra hållet. Är det så skadligt för en läkare att arbeta ett par år på en industri? Eller att uppmånas av partiet att flytta från Stockholm till en ort »ute i landet», som den del av Sverige kallas, vilken omfattar 95% av arealen och drygt 80% av befolkningen? Även om de flesta av dem som vågade *språnget ut i det stora Intellet*, som gymnasielärare Pedersen kallar det, nu har återvänt hem igen, tror jag att utflykten för de flesta har varit till nytta, inte bara för dem själva, utan också för deras arbetskamrater och för västern. Dessutom kanske man borde fråga dem som är mest missnöjda med det här experimentet, vilka viktiga intellektuella uppgifter de nu har återvänt till?

En annan fråga: Är arbetarna verkligen så intoleranta, som de framställs i denna bok? Är klyftan mellan arbetare och intellektuella så stor och omöjlig att överbrygga, som den sågs vara mellan Nina Skåtøy (professordotter och läkare) och hennes nyblivna arbetskamrater på textilfabriken? Om detta vore en generell sanning, hur skall det då någonsin bli möjligt att uppnå den förening av intellektuellt arbete och kroppsarbete, som är nödvändig för att så småningom helt upplösa klassamhället?

Men allra viktigast är, att Solstads teori om orsakerna till den marxist-leninistiska rörelsens uppgång och fall (nästan!) är fel. Han kopplar denna rörelsens fluktuationer till i första hand utländska fenomen, fra utvecklingen i Kina. Inspirationen från lytturrevolutionen osv var så stark att den lyckades övervinna den välmående socialdemokratiska norska kroppen. Men kanske var det så — jag tror det — att denna välmående socialdemokratiska kropp inte var så välmående och socialdemokratisk, som den vid en ylig anblick föreföll att vara, och att det var detta som utgjorde den

främsta drivkraften till denna extrema rörelse? Likaså är det i denna nordiska kropp som vi idag måste leta efter orsakerna till rörelsens kraftiga nedgång. Många har pekat på det paradoxala i att denna nedgång inträder samtidigt som problemen för de arbetande klasserna i Norden ökar. Det är naturligtvis beklagligt att det är på det sättet, men ändå inte så konstigt. För det första har problemen ännu inte drabbat folk i allmänhet så hårt och för det andra, och framför allt, så är det väl så att när slagen börjar vira kring huvudet blir den första reaktionen att man backar lite. Ungefär så enkel är förklaringen till de senaste årens vågdal i den öppna klasskampen, vilket självklart fått återverkningar inom de klasskampsbetonade — och beroende! — m-l-partierna, men även inom tex fackföreningsrörelsen.

Dock bör man ta ytterligare en aspekt med i bilden. Rörelsen bland folket påverkar de politiska partierna — men partierna påverkar också folket. Och det är av särskilt intresse och vikt vilken politik som förs i det svåra läge, nationellt såväl som internationellt, som Norden nu befinner sig i. Beklagligt nog måste man konstatera att i synnerhet de svenska marxist-leninisterna står mer tomhanta idag, än för några år sedan. Det vore därför verkligen illa, om Solstads bok skulle bidra med ytterligare bränsle till den brasa där de uppgivna människorna, som kräver *Omprövning!* av marxismen, men menar *Avskrivning!*, värmer sig. Nu är det inte syftet med den här boken: Det är i ett inre jubel, som gymnasielärare Pedersen ger oss sin berättelse, påstår han.

Men förutsättningen för tio nya år inom AKP(m-l) är för hans del, att *han får leva kvar i sin utopi*. Han vill fortsätta att *definiera det alla ser: att jag är en vit man*. Dvs huvudet skall fortsätta att vara revolutionär, trots den socialdemokratiska kroppen. I ett avseende är detta riktigt, så tillvida att det föreligger ett språng mellan sinnlig och rationell kunskap; man kan inte (skall inte!) handla efter »känslor». Men i

huvudsak är det fel: det är i sista hand kroppen som ger näring åt huvudet; det är vår nordiska verklighet som nödvändiggör revolutionen. Är det så svårt att inse det idag, med den stigande arbetslösheten och sänkta realloner; delaktigheten och utsattheten i det imperialistiska systemet? Mitt tips är i alla fall att allt fler människor inom inte alltför avlägsen framtid kommer att upptäcka det!

Låt mig därför få avsluta diskussionen om gymnasielärare Pedersens utopi, med att återopa ett citat ur Lenins *Vad bör göras?*:

»Det finns olika slags disharmoni», skrev Pisarev i samband med disharmonin mellan dröm och verklighet. »Min dröm kan gå händelsernas naturliga förlopp i förväg eller den kan flyga iväg åt ett helt annat håll, dit händelsernas naturliga förlopp aldrig kan finna vägen. I det första fallet gör drömmen ingen skada; den kan rentav stödja och stärka den arbetande människans energi... I sådana drömmar finns det ingenting som skulle förvränga eller förlama arbetskraften. Tvärtom, ifall människan vore helt berövad förmågan att drömma på detta sätt, om hon inte då och då kunde låta i förväg och i sin fantasi se en hel och fulländad bild av det verk, som just börjar ta form i hennes händer, då kan jag absolut inte tänka mig vilken drivkraft som skulle förmå människan att gripa sig an med och slutföra omfattande och tröttsamt arbetet på konsens, vetenskapens och det praktiska livets områden... Disharmonin mellan dröm och verklighet gör ingen skada, bara den drömmande allvarligt tror på sin dröm, om han uppmärksam iakttar livet, jämför sina iakttagelser med sina luftslott och överhuvud arbetar samvetsgrant på att förverkliga sin fantasi. Om det finns något samband mellan drömmen och livet, då är allt i sin ordning.» ●

Danska folkminnen

av Anne Lidén

□ »De danska folkminnena hör till vår stora gemensamma nordiska kulturskatt och bör uppmärksammas mer i Sverige». Anne Lidén skriver om den danska folkminnesskatten med utgångspunkt från några moderna böcker i ämnet.

Insamlingen av danska folkminnen, ballader, visor, legender, sagor, äventyrsberättelser och levnadsbeskrivningar startade vid mitten av 1800-talet då Svend Grundtvig gav ut 285 medeltida visor, *Danmarks gamle Folkeviser*. Han var son till diktarpåsten N.F.S. Gundtvig och gjorde en akademisk karriär. Svend Grundtvig utvecklade en historisk-geografisk arbetsmetod för att katalogisera visorna och grundlade därmed den danska folklivsforskningen. Över 300 medarbetare runtom i landet skickade in berättelser och vittnesmål. Hans ambition var att bilda ett danskt folkminnesmuseum, en dröm som inte kom att förverkligas förrän efter hans död, då Dansk Folkemindesamling grundades 1903. Svend Grundtvig var starkt präglad av nationalromantiken och sökte efter en svunnen guldålder i folkets kvarlämnade minnen.

En annan stor folkminnessamlare, skolläraren Evald Tang Kristensen, byggde upp ett mer sakligt och direkt förhållande till sina källor. Han åkte själv runt i byarna på landsbygden och tecknade upp människors berättelser. Han fick också se med egna ögon i vilken miljö folkkulturen hörde hemma. Därför präglades han inte av romantisk sentimentalitet som Svend Grundtvig, utan hade en större social förståelse.

Svend Grundtvigs och Evald Tang Kristensens pionjärbete kom tillsammans med bl a Axel Olriks insamlade dokument att bilda stommen i Dansk Folkemindesamling. Idag dokumenteras både gårdagens och dagens folkkultur, moderna och gamla seder. Föreningen Danmarks Folkeminder är knutet till samlingen och ger ut årsboken *Folk og Kultur*, skriftserien *Danmarks folkeminder* samt en alternativ historieskrivning *Folk fortæller*. Samtliga böcker kan beställas från Dansk Folkemindesamling, Birketinget 6, 2300 København S, Danmark.

V.E. Clausens stora bok om de danska kistebreven gavs ut i en ny och utökad upplaga 1985. Dessa folkliga grafiska blad var ofta tryckta på billigt, dåligt papper och

Maria med barnet. Anonym stämpelsnitt från Århus, ca 1700. Bilden är mycket grovt skuren. Personernas hår är dimmålat.

har därför till stor del gått förlorade. De är lättförståeliga, slagkraftiga bilder med religiösa, historiska, sedelärande eller satiriska och humoristiska motiv. Ofta målades de i lysande, klara färger med hjälp av schabloner. Kistebrev var förutom kyrkans kalkmålningar och altarskåp många gånger de enda konstnärliga bilder allmogen kom i kontakt med.

På den jylländska heden söder om Viborg levde på 1800-talet de två sångarna Niels Albreitsen och Jens Mikkelsen. 1874 blev deras repertoar nedtecknad. Nu ges deras visor ut med noter och kommentarer av Evald Tang Kristensen. Jens Henrik Koudal ger en ordentlig redogörelse av visornas roll i bondesamhället och analyserar deras innehåll. Han vill öka intresset även för de senare århundradenas visdiktning.

En drivande kraft på Dansk Folkemindesamling är Lørn Piø. Medarbetaren Else Marie Kofod har skrivit en avhandling om Evald Tang Kristensen. Diktaren Eske K. Mathiesen, som varit knuten till verksamheten i många år, har i sitt författarskap starkt influerats av de muntliga berättelserna och legenderna, inte minst hans *Almanackhistorier*. De danska folkminnena hör

till vår stora gemensamma nordiska kulturskatt och bör uppmärksammas mer i Sverige. Visorna och berättelserna är ofta underfundiga och lärorika, men framför allt är de roliga!

V.E. Clausen. DET FOLKELIGE DANSKE TRÆSNIT I ETBLADSTRYCK 1565-1884. Danmarks Folkeminder 85, København 1985. Ill. 239 s.

ISBN 87897-68-7

Jens Henrik Koudal. TO SANGERE FRA DEN JYSKE HEDE. Föreningen Danmarks folkeminders dok.serie Bd 3, 1984. Ill. 132 s.

ISBN 87-87897-66-0

Else Marie Kofod. EVALD TANG KRISTENSENS SYN PÅ FOLKEMINDERNE. Dansk Folkemindesamling 1984. 210 s.

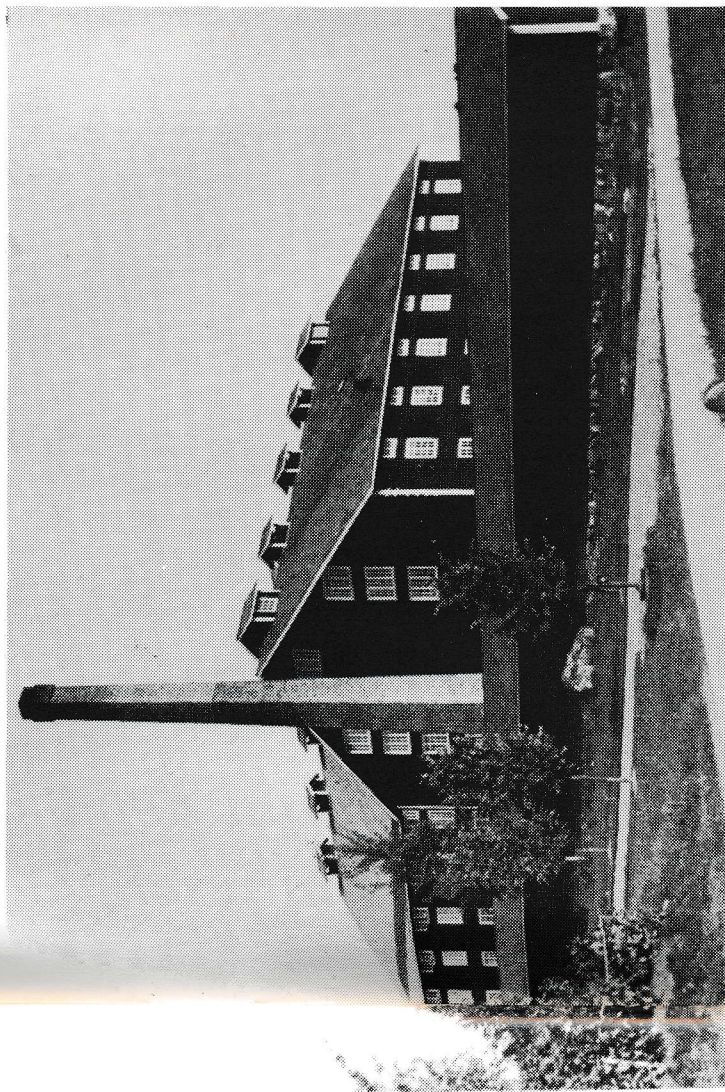
ISBN 87-7422-005-5

Eske K. Mathiesen. TYVE BREVE TILL FOLKEMINDESAMLEREN Evald Tang Kristensen. Föreningen Danmarks Folkeminder 1983.

ISBN 87-87897-64-4

Berättelser från smacket

av Margareta Zetterström

Tegelbrukens exteriör var sig lik landet över. Silbo tegelbruk, Heby.

□ Även om arbetsvillkor och löner hela tiden förbättrats under 1900-talet kvarstår den avgörande frågan; *frågan om makten*, skriver Margareta Zetterström i sin anmälan av *Tegelepoken i Heby* från Heby skivverksstad.

Hösten 1980 upphörde friften i Hebys sista kvarvarande tegelbruk. I februari 1984 revs själva byggnaderna, de stora röda träladorna målades till flis, skorstenarna sprängdes i luften. Idag finns i Heby, den forna Tegelmotipolen som under sin glansperiod svarade för mer än en tredjedel av landets taktegelproduktion, inte ett enda synbart spår

av vad som varit. Alla tegelbruken är borta, rivna eller nedbrunna, Hebys klassiska silhuett för evigt uttraderad.

Däremot lever ännu många av dem som arbetade i bruken och deras erfarenheter och minnen har nu dokumenterats i bokform. Boken, som bär titeln *Tegelepoken i Heby. Berättelser kring den uppländska le- ran*, är utgiven av förlaget Inferi. Den ingår i serien *Liv i Sverige* och är resultat av en tvåårig cirkelverksamhet, som bestått i att ett femtontal personer, de flesta pensionerade tegelbruksarbetare, en gång i veckan samlats till »smacksnack» (smack är slangordet för tegelbruk). Deltagarna har antin-

gen själva — med »gamla valkiga arbetarnävar» som det heter i förordet — nedtecknat sina minnen eller talat in dem på band. Som redaktör och cirkelledare har författaren Hans Möller fungerat.

Resultatet har för läsarnas del blivit en värdefull dokumentation av en industriepok som annars riskerar att falla i glömska. För de medverkande har arbetet med boken inneburit att de retroaktivt erövrat en yrkes stolthet som de sällan fick uppleva under sin yrkesverksamma tid.

Tegelepoken i Heby är en bok som ställer arbetarna i centrum, en bok som vrider perspektivet rätt:

»Ty när det ska skrivas svensk historia på allvar finns det inte så mycket att anteckna om kungen som om oss och er och mig.»

Dessa ord av Axel Danielsson står som motto i boken och besannas genom de medverkande arbetarnas egna bidrag.

Här berättar de som var taktglets ytters- ta förutsättning och vad de berättar om är ett hårt arbete för usel lön i ohälsosam miljö. Smacket var dammigt, bullrigt, primitivt. Långa användes blymönja i tegelglasyren. Många arbetare skadades:

»Ingen av oss visste något om det hälsovådliga vi höll på med, och inte upplys-

tes vi heller, med påföljd att flera av oss tappade tänderna. Bland dessa Ture och jag.»

Ägarna nonchalerade riskerna med blyhantering. Lönsamheten var viktigare än arbetarnas liv och hälsa och både yrkesinspektör och provinsialläkare gick företagets ärenden.

De som arbetade som utskjutare vid brännugnarna berättar om hundragradig värme (»det var så man svedde nagelrötterna när man plockade teglet högst upp») och hur det kändes att frakta tegelpannor på skottkärra från ugnsvärmen till vinterkylan utomhus.

Sorteringen av teglet skedde alltid under bar himmel, oberoende av väderlek, och en sorterare berättar om arbetsdagar i tjugofemgradig kyla.

Tegelladorna var som arbetslokaler gammalmodiga. Där saknades länge dricksvatten och toaletter. Först vid fyrtiotalets mitt inrättades efter långvarig facklig påtryckning matsalar och möjligheter att tvätta sig för arbetarna.

Arbetet i smacket var tungt och påfrestande och allra mest illa för naturligtvis barn och ungdomar. Många började i bruket direkt efter folkskolan och många fick men för livet, särskilt de som arbetade som avskärare:

»Fogliga pojkar som inte klagade kunde få stå vid skärbordet år efter år och fick faktiskt en yrkesskada. Dom blev sneda i benen och gick i sidkrok kan man säga. Man kan se på folk i vuxen ålder att dom stått som avskärare en gång i tiden.»

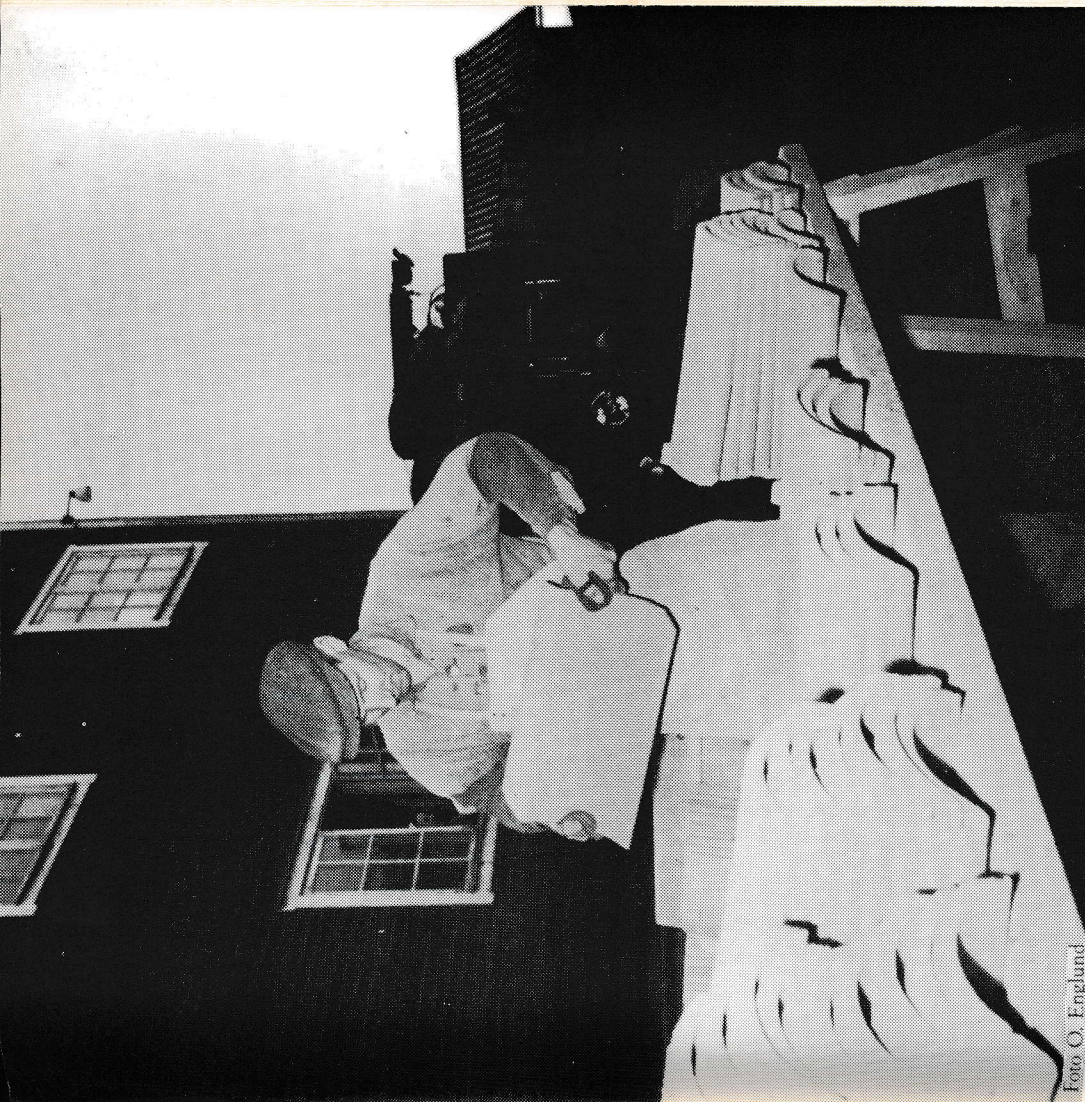
Efterhand skedde en viss förbättring av arbetsvillkoren (det automatiska skärbordet avskaffade det besvärligaste arbetsmomentet) men i stort bedrevs tegeltillverkningen ändå till slutet på samma sätt som vid 1900-talets början.

Tegelvärlden var, som svenska samhället i övrigt, starkt skiktad. Klasskillnaderna var stora och de pensionerade arbetarna berättar ännu med bitterhet om hur tjänstemännen, förutom högre lön, bättre arbets-

miljö och möjligheter att avancera, också fick »favörer» i form av fri gran till julen och älgkött om hösten. Tegelbruksarbetarna bodde länge i speciella flerfamiljshus som ägdes av företagen. Det var kalla, dragiga bostäder utan vatten och avlopp, lyhörda, svårstädade lägenheter där vägglöss var ständiga gäster. I folkmun fick husen namn som Fläskoset, Fjärsmans, Gröbro, Sägspånshuset, Ekotemplet, Någorlunda, Himmelriket och Paradiset. Dessa bostäder bildade en slående kontrast till det slottsliknande hus som beboddes av fru Sköldberg, ägarinna till fyra tegelbruk, och som i boken skildras »inifrån» genom ett av »Sköldbergskans» egna hembiträden.

Tegeltillverkningen bedrevs i början som säsongarbete, vilket försvårade arbetarnas kamp för bättre villkor. Fabriksägarna, som samtidigt var stora lokala markägare, såg också till att inga andra industrier etablerade sig på orten. De ville inte ha konkurrens om arbetskraften och hade dessutom en överenskommelse sinsemellan om att inte »ta» arbetskraft från varandra. Trots alla dessa svårigheter fick solidariteten fäste även i Heby-trakten. 1905 utbröt en spontan strejk bland sågarbetarna. De första fackföreningarna växte fram. 1907 bildades Heby Socialdemokratiska Arbetarkommun och samma år ägde den första 1 maj-demonstrationen rum med Einar »Texas» Ljungberg som talare. I samband med storstrejken 1909 och fabriksägarnas trakasserier mot organiserade arbetare tynade de nybildade fackföreningarna bort. Men de återupptod ett decennium senare och förde, så länge tegelepoken varade, en oförtruten, oglamorös kamp om ören och delar av procent, till en början under stort motstånd från fabriksägarna:

»Ofta blev de oorganiserade arbetarna favoriserade av arbetsgivaren, en taktik bolagen bedrev för att utså splittring i arbetarledet. Sparken från anställningen var alltid en risk för dem som försvarade sina kamraters rätt, speciellt när det gällde frågor som arbetarskydd.»

Tegelsorteringen skedde utomhus i ur och skur, Nils Nilsson synar en »enkup».

Under sextio- och sjuttioalet upphörde tillverkningen av taktegel i Sverige. De nya betongpannorna gjorde takteglerna »omodernt». Men det var också så att tegelbrukens ägare själva bäddade för nerläggning. På femtio- och framför allt sextioalet började man slarva med kvaliteten och sälja andrasortering under namn av »prima». Ägarna av Hebys tegelbruk vågrade inves-

tera i modern utrustning. De körde hellre de gamla bruken i botten, pressade ut profitt så länge det gick och struntade sedan i arbetarnas och ortens vidare öden. Tegelbruksdöden blev för många medelålders arbetare en personlig tragedi:

»Att bli friställd som det heter är sannligen inte att bli ställd fri.»

Idag finns i Sverige endast ett taktegelbruk i drift. Det ligger i Vittinge, strax öster om Heby, och det överlevde genom att i tid modernisera produktionen och flytta in i en låg, modern industribyggnad av sten. Efterfrågan på taktegel sägs nu åter vara i växande och förutom takpannor som tillverkas i Vittinge importeras — paradoxalt nog — stora mängder från Centraleuropa.

Boken *Tegelepoken i Heby* har stort historiskt, dokumentärt värde. Men det är också en bok som blickar framåt och reser viktiga politiska frågor. I ett kapitel diskuteras den växande maktlöshet arbetarna upplevde i och med att storavdelningarna bildades och besluten flyttades allt längre bort och allt högre upp:

»Oscar Vesterlund: Men är det inte på det viset i alla fall, att vi får lov att bli mer aggressiva. Jag brukar säga så här när det gäller politiska beslut: Vi har ju själva valt dit dom! Det är samma sak med det fackliga. Om vi börjar att riktigt kämpa för en annan ordning — tror ni inte att det skulle gå?»

Nils Hagman: Jag har åtminstone inte valt nån på livstid inte!

Arthur Svedberg: Hela den här avpolitiseringen och passiviseringen tror jag att vi får gå tillbaka i tiden med, när dom piska i oss att vi alla satt i samma båt. För då kom det en slöhet in i det hela. Vi satt inte i samma båt! Vi har aldrig suttit i samma båt som storföretagen! *Hagman:* Nej! Den ena parten fick ju ro, och den andra åka med.

Svedberg: Så har det varit hela tiden. Men likaväl försöker dom pumpa i oss det där än i dag.»

Även om arbetsvillkor och löner hela tiden förbättrats under 1900-talet kvarstår den avgörande frågan; *frågan om makten.* ●

Heby skrivarverkstad. *TEGELEPOKEN I HEBY.* Berättelser kring den uppländska leran. Red. Hans Möller. Ill. 167 s. Inferi/Liv i Sverige 1985. Pris: ca 138:-

ISBN 91-7492-063-4

KÄNSLIG POET AVKLÄDD

Den anrika tidskriften *Clarté* är numera ett skabröst organ. Vad sägs om följande?

Per Ahlmark näck (på bild!) med brevvännen Lars Gustafsson jagande fruntimmer i skogen.

Eller den unge postordernisten Lindy Torgrens litterära debut, *Orden och storskiten*:

»Och dem talte mycket om detta. Att ingen kan vara odöd.»

Afghanistankännaren Michael Barry släpar våra kåraste fördomar om islam i smutsen. Den islamiska kulturen är släkt med vår egen, påstår han.

Ett lustmord på liberalismen påbörjas, Einstein sägs ha fel och i temablocket skildras borgerskapets bråda flykt ur det moderna.

Allt detta i 1985 års sista Clarté-nummer. 1986 väntar nya påhopp och elakheter.

För 50 kr får du fyra 80-sidiga nummer 1986 och därtill nr 4/85 utan extra kostnad! (Ordinarie prent. pris är 100 kr.) 25 17 80-3 är pg-numret. Skriv "introduktionserbjudande" på talongen. (Rabatten gäller ej om du redan tillhör den lyckliga skaran prenumeranter.)

clarte

BOKANMÄLNINGAR

Ansvariga:
Lars André
Marianne Fors
Fridhemsgatan 46 B
852 42 SUNDSVALL
Tel. 060-11 70 24

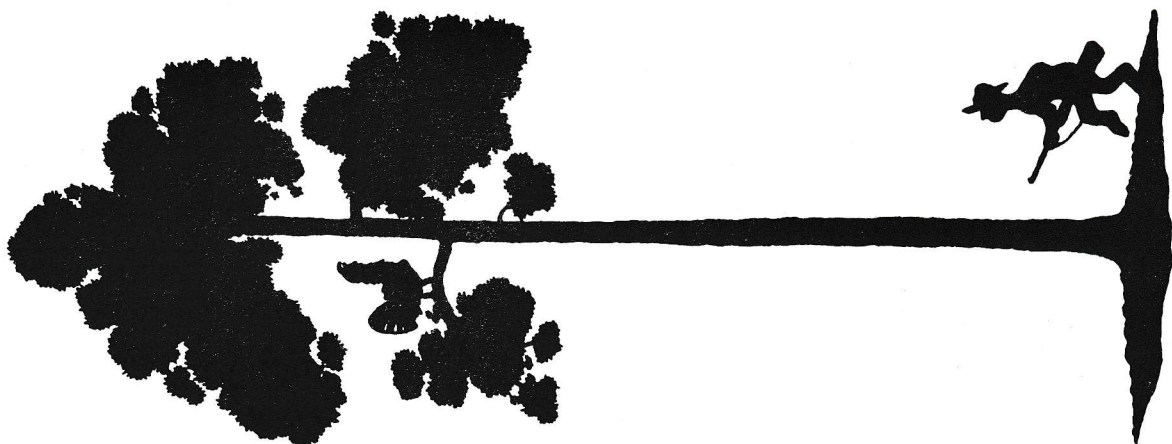
Lars-Åke Augustsson. *VAPENMAKT.* En äventyrsroman. 242 s. Norstedts 1985. Pris: ca 130:-

ISBN 91-1-851262-3
Efter genombrottsromanerna om efterkrigstidens dalsländska avindustrialisering har Augustsson sökt uttrycksformer för en samtidskritik. Här återberättas en vapensmugglingshistoria och vi får följa berättarens resa i huvudpersonens fotspår. Greppet ger många möjligheter till paralleller och dubbelbelysningar av skeendet. I fokus står människornas förhållande till verkligheten, deras drömmar och förhoppningar.

Augustsson har tagit vara på det bästa i den moderna äventyrsromanen (Le Carré, Bornemark) och adderat dimensioner, som ytterligare ökar vår förmåga att förstå vad som händer omkring oss. I skickligt gestaltade möten mellan människor rör han vid 1980-talets själva livsnerv. Tiden när den iltusoriska folkhemsidyllen och den lika verklighetsfrämmande revolutionsromantiken krossas. En lokal arbetarledare ställer frågan: »Men nu, när bara framtiden fanns kvar!» Romanen handlar mera om människornas inre *vanmakt* än om hotet från yttre vapenmakt.

Dennis Zachrisson

Ill.: Kaj Stuart-Beck

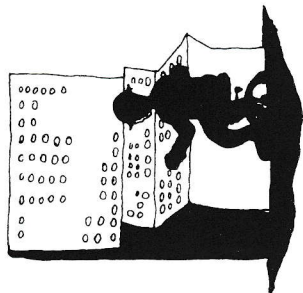
Gunnar Brandell. STRINDBERG - ETT FÖRFATTARLIV. Andra delen. Borta och hemma 1883-1894. 111. 358 s. Alba 1985. Pris: ca 160:-

ISBN 91-7458-716-1
Brandells Strindbergsbiografi omfattar nu två volymer. Sammantaget beskriver de åren 1883-1898. Första och sista delen saknas.

Även om denna andra del i långa stycken gör intryck av att vara en transportsträcka mellan de för Brandell viktigare perioderna i Strindbergs liv så kartlägger han minutiöst Strindbergs resor. På sitt sätt är det själva noggrannheten som leder Brandell framåt. Han noterar att uttolkaren inte kommer ut- anför de av Strindberg uppdragna cirklar- na. Strindberg har tillskansat sig tolknings- företräde.

Samtidigt visar Brandell hur Strindberg flera gånger lägger om kursen och tillägnar sig ny teknik. Strindberg kliver in i nya ståndpunkter och experimenterar med dem för att se vart de för honom.

Lars Andrée

Rickard Beer. EFTER MIRAKLET. In- blick i 80-talets Brasilien. 111. 194 s. För- fattarförlaget 1985. Pris: ca 115:-

ISBN 91-7054-497-2

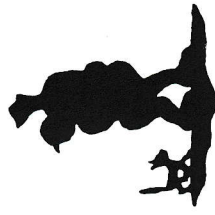
Rickard Beer är 34 år och frilansjournalist. Regelbundet rapporterar han i Dagens Ny- heter från Brasilien. Han är bosatt i Rio och har nu samlat sig till en bok om Brasi- lien.

Efter *miraklet* får varken en reseskildring eller en traditionell berättelse om ett för oss ovanligt land. Omslaget pryds av en transves- tit. Den enda person som får ett fullt port- rätt är Gabriela, fattig flicka från slummen, receptionist, älskarinna, vänsteraktivist och surfare.

Brasilien genomgår just nu en förvand- ling. Militärerna har lättat på trycket och en mycket omfattande kampanj för direkt- val har genomförts.

Rickard Beers »lägesbeskrivning av 80- talets Brasilien» ger nutidsglimtar som spänner från ett avsnitt om *En tropisk hap- pening* till det avslutande partiet som heter *Trånad, längtan, saknad*.

Lars Andrée

Pierre Clastres. SAMHÄLLET MOT STATEN. Studier i politisk antropologi. Arken-serien 4. Övers. och förord Bosse Holmqvist. 161 s. Nordan 1984. Pris: ca 102:-

ISBN 91-7702-111-8
Förlaget Nordan, Comunidad, är ett ar- betskooperativ bestående av latinamerika- nare och svenskar. Man vill bl.a. genom la- tinamerikanska verk sprida »idéerna om självförvaltning som en av förutsättnings- na för skapandet av en ny kultur». Utgiv- ningen av Clastres' uppsatssamling från 1974 (11 artiklar, 1962-1973) passar in i denna målsättning. Enligt Clastres, som är elev till strukturalisten Lévi-Strauss och som gjort antropologiska fältstudier bland indianbefolkningen i Paraguay och Vene- zuela, är de primitiva samhällena små egali- tära lokalsamhällen utan en ointegrerad maktapparat, staten. Med staten försvinner den arbetsavvisande tendensen (som dock inte innebär efterblivenhet och misär), och arbetsdelnin samt ekonomisk och klass- mässig uppdelning följer. Det primitiva samhället är för Clastres »inte efterblivna embryon till de senare samhällena» utan egna exemplariska världar och en positiv motbild till den västerländska etnocentri- ska och statsorienterade utvecklingen. Här finns många intressanta synpunkter men även en knappast övertygande idealisering.

Martin Grass

György Dalos. 1985. Över. anonym. 135 s. Ordfront 1985. Pris: ca 110:-

ISBN 91-7324-236-5

Naturligtvis kunde inte Storebrors värde vara för evigt. Ungrenen Dalos ger här sin vision om fortsättningen. I Eurasien sitter år 2036 en historieforskare och rekonstrue- rar historien med hjälp av olika dokument.

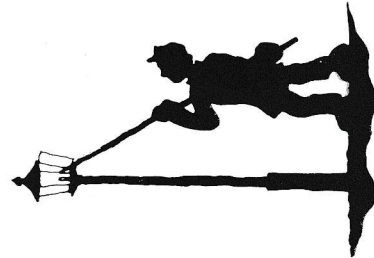
Den totalitära makten vittrar bit för bit sönder, trots olika desperata försök att »återställa ordningen» Lögner spricker upp, frihetslängtan blommar. Rörelsen är oorganiserad och rörelsen kulminerar i en kaotisk »pragvår». Så reaktionen: för att återställa ordningen och säkra segern över Storebrors tyranni bildas en provisorisk re- gering med hjälp av de allierade bröderna i Eurasien...

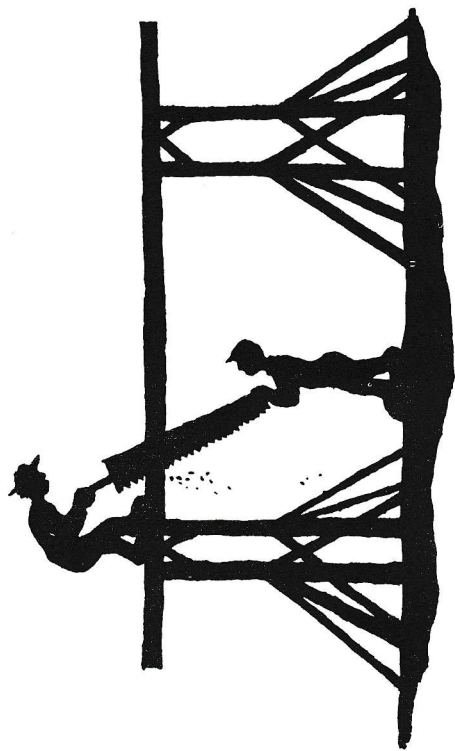
Berättelsen får ytterligare en dimension ge- nom historikerns fotnoter: från början sak- liga blir de alltmer subjektiva och urartar till en uppgörelse med såväl forskningsinsti- tutet som det eurasiska samhället.

Dalos har skrivit en komprimerad, tänk- värd och ytterst roande historia med många aktuella associationer.

I sitt hemland får Dalos försörja sig som översättare...

Hans Olsson

Lars Gustafsson. **BILDERNA PÅ SOLSTADENS MURAR**. Essäer om ont och gott. 317 s. Nordstedts 1985. Pris ca 160:-

ISBN 91-1-851312-3
Bilderna på solstadens murar innehåller en hel del intressanta tankar om makt och rätt, om nödvändigheten av moraliska värden. När Gustafsson är som bäst skriver han klarspråk om väsentligheter:

»Felet med Sverige i min livstid är inte för mycket utan för litet jämlikhet, inte en för stor utan en för liten omsorg om arbetarklassen, inte ett överskott på socialpolitik utan en socialpolitik som bara gagnar socialpolitikerna»

Men tyvärr dominerar boken av traditionellt, akademiskt filosofin. När Gustafsson exempelvis hävdar, att frihet för Sartre är »friheten att lyda polisen» och att Sartres existensialism är en »frihetsmetafysik», sammanfaller hans kritik med den Lukacs formulerat i *Existentialisme ou marxisme?* men blir för den skull inte mera sann.

Jag fruktar att Gustafssons filosofi tenderar bort från landsvägen, in mot seminariet.

Margareta Zetterström

Per Anders Fogelström. **KRIGETS BARN**. 445 s. Bonnier 1985. Pris ca 175:-

ISBN 91-0-046619-0
Här fortsätter Fogelström skildringen av 1700-talets Sverige som han påbörjade i *Vävarnas barn*. Tiden är 1788-1814.

Sverige dras in i det ena krigsöfret efter det andra, Gustav III mördas och Gustav IV avsätts. Ute i Europa pågår franska revolutionen och Napoleons krig, vilka kastar sina skuggor över Sverige. Både soldater och civila har det svårt. Revolutions-tendenser blossar upp och slås ner.

En spännande och händelserik tid, men Fogelström har alltför mycket fastnat i truppflyttningar hit och flotteskardrar dit. Boken är bitvis ganska tråkig och personerna får inget riktigt liv. De kommer bort i alla noggranna redogörelser över truppupttallningar och liknande.

Meningen är att med ytterligare en bok binda ihop den här serien med stadserien. Hoppas Fogelström då hittar tillbaka till människorna!

Carin Rönmark

Ernest Hemingway. **I VÅR TID**. Noveller. Övers. Birgit Edlund, Mårten Edlund och Thorsten Jonsson. 423 s. Bonnier 1985. Pris: ca 165:-

ISBN 91-0-046684-4
Ganska samstämmigt brukar Hemingways läsare och uttolkare betona att det är i novellistiken som Hemingways författarskap är mest briljant. Därför är det snarare med skam än glädje man tvingas notera att det är trettio år sedan en samlingsvolym av hans noveller trycktes på svenska.

Föreliggande utgåva är ett nytryck av *Noveller* (1955) med komplettering av fyra noveller från spanska inbördeskriget. Tidigare fanns en mindre volym på nitton noveller, *Snön på Kilimandjaro och andra noveller* (1942), som återupptod som del av 1955 års samling.

Texterna talar, nu som förr, av egen kraft. Den som, i någon mån, vill förstå världen ur amerikansk synvinkel kan inte undvara ny- och/eller omläsning av dessa noveller. Däremot kan TV-skärmarnas videokodas Dallas undvaras.

Anders Tidström

Helena Henschen. **STORMTID VARGTID**. En nordisk gudasaga. Ill. av författaren. 48 s. Mannerheim & Mannerheim 1985. Pris: ca 90:-

ISBN 91-7770-013-9
Helena Henschen har gjort en läsbar sagobok av de gamla nordiska gudasagorna. Hon har bundit ihop dem och fyllt ut deras ibland mycket ordknappa berättande, och på så vis gjort dem åtkomliga för barn av idag. Personligen föredrar jag det kärva »originalt» *Eddan*. Men för skolorgdomar borde den här boken vara ett förträffligt sätt att få lite mera kött på benen när

läroböckerna nämner Oden, Tor och de andra gudarna. På varje uppslag finns en bild till texten av författaren, de är raffinerat enkla i svart, vitt, grått och rött, och ibland mycket vackra. Den något trendiga titeln *Stormtid Vargtid*, är enligt min mening inte så lyckad. Underrubriken *En nordisk gudasaga* hade räckt bra och sagt de presumtiva köparna precis vad det handlar om.

Ulla Wennberg

HOJAS DE UNA HISTORIA. Antología de poesía sueca contemporánea. Presentación de Artur Lundkvist. Selección y traducción de Francisco J. Uriz. Edición bilingüe. Tvåspråkig utgåva. Ill. Grafik ur Olaus Magnus *Historia de Gentibus Septentrionalibus*. 342 s. Editorial Nordan-Comunidad, Buenos Aires — Montevideo 1985. Pris: ca 150:-

ISBN 91-7702-134-7
Förlaget Nordan fortsätter att dokumentera sig som ett av de intressantaste mindre förlagen. Det är ledande i utgivningen av latinamerikanska författare på svenska, men bedriver också omvänd kulturförmedling. Nu har Francisco Uriz gjort ett urval svensk poesi hämtat ur detta århundrade. Titeln som betyder »Blad från en historia» syftar på den redigeringsprincip som använts: att i poesin försöka berätta om Sverige. Först en avdelning *Landet* som presenterar Sverige, därefter indelning efter decennier. Varje urval är ett ställningstagande. För Uriz framstår den politiska och ibland något retoriska traditionen som »hans» Sverige. Det kan naturligtvis ifrågasättas. Uriz har arbetat med ordagrann översättning och inte tolkning. Man kan dock undra vad spansk publik förstår av Margareta Ekars *Bäste kulturminister*. I nästa upplaga bör hon bort.

Carl-Eric Johansson

Anders Isaksson. PER ALBIN — Vägen mot folkhemmet. Del 1. 399 s. W&W 1985. Pris: ca 160:-

ISBN 91-46-15026-9
Hur kan en enkel världsförbättrare utvecklas till statsminister och landsfader? Under vilka omständigheter är det möjligt? Vad måste han besitta för egenskaper? Anders Isaksson snubblar en smula kring dessa spörsmål nu när han lättar på förlåten och låter oss följa Per Albins inledande karriär. Författaren (journalist med socialdemokratiska rötter) håller en neutral speakerton som säkert går hem i skilda läger och man konstaterar snart att personkuriösa är intressantare än den ideologiska diskussionen. Frågan om Per Albin var marxist eller inte — som varje partikamrat med självaktning måste börja älta efter tredje groggen — försvinner här bland dimmorna. Vi får höra att han korrigerade idéerna efter verkligheten, men enligt vilka idéer försökte han då korrigera verkligheten?

Jan Fogelbäck

Bengt Jacobsson. MANDELGREN I ÖSTERGÖTLAND. 151 s. LT 1985. Pris: ca 185:-

ISBN 91-36-01866-X
Att arbeta i motvind har många provat på. Men sällan i den grad som Nils Månsson Mandelgren, en av svensk folklivsforsknings stora pionjärer. Trots att han möttes av ointresse eller aktivt motarbetades lyckades han, tack vare obändig energi och en vägran att ge upp, åstadkomma ett av de mest värdefulla dokumentationerna av svensk folklivskultur.

Mandelgren genomförde under andra hälften av 1800-talet en serie resor för att dokumentera medeltidskyrkor. Samtidigt tecknade och beskrev han vad han fann av äldre kultur; byggnadstraditioner, kläddräkter, danser och lekar, allt!

Han efterlämnade ca 30.000 akvareller, teckningar, brev och anteckningar som nu finns på Folklivsarkivet i Lund. Bengt Jacobsson har sammanställt en serie landskapsböcker och denna bok dokumenterar resorna i Östergötland.

Det är en kulturgärning av rang som utförts av Jacobsson och LT:s förlag.

Staffan Glassel

Brian Kelly, Mark London. AMAZONAS. Reportage från en hotad djungel. Övers. Jan Järnebrand. 419 s. Forum 1985. Pris: ca 195:-

ISBN 91-37-08838-6
Två amerikanska journalister, med inriktning på politik respektive juridik i storstadspresen, har i denna reportagebok lämnat det kända arbetsfältet och tagit med läsaren till tropikerna.

Det är en både underhållande och upplysande bok om vad som tilldrar sig i Amazonas övervåldigande djungler. Amazonas beskrivs ur alla upptäckliga vinklar såsom det fält för exploatering det är idag. Det är ett gott beskrivande reportage som dock saknar pauser av analys och eftertanke. Reportaget har sitt stora värde i att det låter oss stifta bekantskap med (de till synes oensurerade) tankegångarna hos såväl exploaterare som exploaterade.

Reportaget ger en lättillgänglig och allsidig bild av situationen i ett av jordens sista stora vildmarksområden.

Anders Tidström

Bli medlem i Förr och Nu. Inträdesavgiften är from 1984-06-01 100 kr.

FÖRR OCH NU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKLIVSKULTUR

Ola Larsmo. FÅGELVÄGEN. Roman. 319 s. Bonniers 1985. Pris: ca 140:-

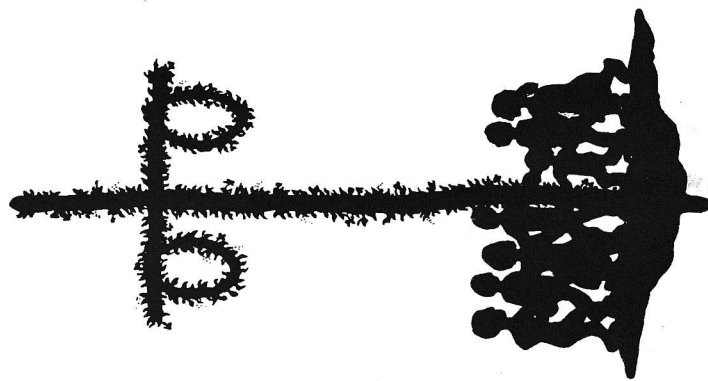
ISBN 91-0-046643-3
Fågelvägen är intressant för två sakers skull: det mänskliga beteendemönstret respektive språket.

Efter en svår motgång har Tomas, 33 år, gett sig iväg från Sverige. Han möter en rad udda existenser och handlar själv mer eller mindre meningslöst, men finner ändå så småningom sig själv: resan är ytterst en färd tillbaka till det egna jaget.

I handlingen har Larsmo vävt in jämväl frågor om Guds existens, miljöförstörelsen mm.

Författarens genomlysning av människans dolda kraftcentra liksom formen, som det meddelas på, imponerar. Den dag Ola Larsmo tar fatt i någon stor, allmängiltig fråga, bör han bli intressant för en större publik.

Birger Andersson

György Konrad. ANTIPOLITIK. Övers. Maria Orman och Staffan Holmgren. 247 s. Alba 1985. Pris: ca 135:-

ISBN 91-7458-594-0
Efter några betydande romaner återkommer Konrad på svenska med en bok inom ämnet politisk essayistik. Beträktelserna spänner över ett brett område: Europas framtid, fredsfrågan, ett eventuellt närmande mellan de båda blocken, möjligheten till reformer i Östeuropa.

Det är vad Konrad kallar »den bipolära världsmodellen» som är hans främsta angreppspunkt. I uppdelningen av Europa genom Jalta och Potsdam ser Konrad fröet till vår tids politiska problem, ja kanske upphovet till ett tredje nukleärt världskrig. Botemedlet som Konrad rekommenderar mot samtidens dualistiska stormaktsrivalitet är en plädering för sådana rimliga dygder som förfu, samtal, tolerans och ansvar. Punktvis är argumentationen förvånansvärt idealistisk. Är verkligen Sovjetunionen berett till den dialog i positiv anda som Konrad hoppas på?

Dess agerande på den internationella scenen stöder inte det antagandet.

Kent Begler

Halldor Laxness. ISLANDS KLOCKA (Islands klocka, Den ljusa mån, Brand i Köpenhamn). Övers. Peter Hallberg. 359 s. Raben & Sjögren 1985. Pris: ca 89:-

Nu kommer en nyttigåva i ett band av den romantrilogi Laxness publicerade på 1940-talet. *Islands klocka* är en stor och konstfull broderad romanväv med kraftfulla tecknade gestalter som kommer och går genom hela verket. Jon Hreggvidssons kamp för upprättelse och hävandet av en vrängdom är en viktig tråd i väven, den vackra Snöfrids kärlekssaga en annan.

Siegfried Lenz. FÖRLUSTEN. Övers. Brita Edfelt. 265 s. Norstedts 1985. Pris: ca 140:-

Huvudfiguren i *Förlusten* är Ulrich som »när han talade, levde» drabbades av afasi. Omgivningens, inte minst Noras, hans fäst-mös relation till honom ändras radikalt. Ulrich, »undantöst och avskild, svarslös», kan se och förstå förändringen men försöker förtvivlat att återerövra det förlorade språket och förlusten av den sociala kommunikationen framför allt med Nora. Även Nora - likaså omgivningen - försöker att få

Delvis handlar romanerna om rättens och trons problem under en mörk tid i Islands historia. Men här avtecknar sig också ett nationellt frihetligt tema i skildringen av folkets förhållande till den danska överheten.

Berättarhållningen är inspirerad av de isländska sagorna; språket är utmejslat och korthugget utan onödigt utsmyckning. Nutida svenska romanförfattare av yngre och äldre modell som lider av elakartad orddidarré har mycket att lära av Laxness' prosa.

Kent Begler

grepp om sin reaktion (= rädsla) och den förändrade relationen. Denna spännande problematik lyckas Lenz i mitt tycke inte ge riktigt liv åt i sin berättelse. Omgivningens representanter skildras nästan parodiskt ilband, och berättelsen innehåller alltför många vagheter och lösa trådar. Däremot lever romanen när berättaren tänker och iaktar ur Ulrichs perspektiv. Enligt baktexten hör berättelsen »till de litterära mästerverken från vår tid». Långtifrån - den är t.o.m. en av Lenz' svagare verk.

Martin Grass

Winnie Mandela. EN BIT AV MIN SJÄL FÖLJDE MED HONOM. Sammanställt av Anne Benjamin. Övers. Gunnar Gällmo. 111. med 27 fotogr. 224 s. Alfabet 1985. Pris: ca 130:-

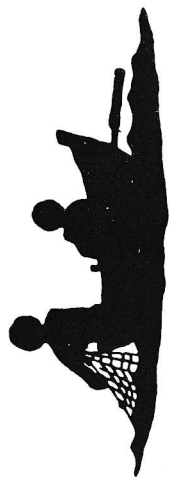
Vad vet vi egentligen om Sydafrika? Jo, att apartheidpolitiken har ett namn. »När jag var barn trodde jag alltid fullt och fast på att det var mitt fosterland, mina föräldrars land, mina förfäders land», skriver Winnie Mandela i sin bok om apartheidpolitiken. 1958 gifte hon sig med Nelson Mandela. 1962 fängslades han, på livstid. Själv har Winnie Mandela vandrat ut och in i sydafrikanska fångelser.

Det är en stark bok, som ger läsaren en undran över var gränsen går för en människa. »Något privat jag har jag inte. Allt som de gör mot mig gör de mot detta lands folk», skriver Winnie Mandela. Mätte den sydafrikanska apartheidregimen en dag fallla.

Bror Kajsauntti

Dea Trier Mørch. MORGONGÅVAN. Roman. Övers. Ann-Mari Seeberg. Ill av författaren. 263 s. Tiden 1985. Pris: ca 130:-

Mørch berättar, lätt maskerat, om sitt eget haverade äktenskap, från den första träffen till skilsmässan ett decennium senare. Han vill, hon har inte lust - och så spricker det. Romanens ämne är i och för sig intressant. Hur förena arbetsliv - äktenskap - föräldraskap. Emellertid drunknar berättelsen i det allför självbiografiskt detaljerade, och det alltför noggrant kronologiska.

Författaren borde nog ha låtit materialet mogna och skaffat sig distans. Nu tänker läsaren: om inte mannen varit så förtvivlat kåt hela tiden hade det nog gått bra... Och det var nog inte hela förklaringen... Boken är illustrerad med Dea Trier Mørchs egna, ofra utsökta, linoleumsnitt, vilka fungerar som vinjetter mera än som regelrätta illustrationer.

Ulla Wennberg

Lena Nessel. MÅLA INOMHUS PÅ GAMMALT VIS. 120 s. Norstedts 1985. Pris: ca 110:-

Detta är en bred översikt över gamla tiders måleri och imitationstekniker, schablonmålning, ådring, marmorering, fri målning etc. En inledande översikt av lokal och central stilhistoria ges också, liksom materialbeskrivningar och inköpsställen.

Många och vackra färgbilder gör boken rolig att bläddra i, men som så ofta med överdådig illustration förvillar den överskådligheten och pedagogiken. Kanske försöker också författaren gapa över allt för mycket, de tekniska arbetsbeskrivningarna är tämligen enkla och ibland ytliga. Det som det främst finns ett behov av i Sverige är en ordentlig lärobok i konsten att ådra och marmorera möbler, dörrar etc. Onckligen hade boken vunnit på om den koncentrerat sig på denna svåra konst och tonat ned mångsidigheten i stället.

Men, vackert är det, både på bild och i verkligheten.

Jan-Olov Nyström

F J Nordstedt (pseud för Christian Braw). I SVERIGE. Essayer. 123 s. Bonniers 1985. Pris: ca 130:-

ISBN 91-0-046658-1
Nordstedt tillhör de viktigaste rösterna i dagens svenska idédebatt. På hans texter kan läsaren pröva sin egen medvetenhet. Frågan om folkets kultur är central. Begreppet får dock helt andra förtecken än inom kulturförorten. Nationens enhet betonas och »vi svenskar» tilldelas en bestämmd uppgift i dagens värld.

Splittringen, som tydliggjordes under 1800-talets språgartade samhällsutveckling, ska övervinnas med idekamp. Uppror i sinnevärlden mot den etablerade hierarkin gör bara ont värre. Detta är grundvalen för Nordstedts kritik, som alltså kommer från höger även om den riktas mot dagens politiska maktbärande. Läsningen kräver därför en del arbete men belönas med nya tankar och insikter.

Dennis Zackrisson

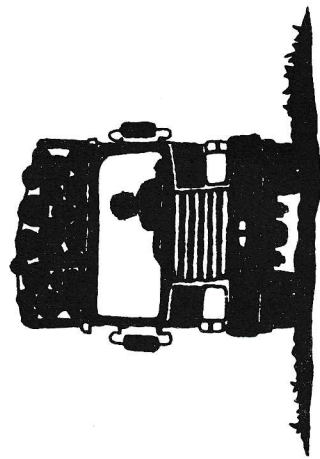
Bertil Palmqvist. SAMTAL MED IVAR LO-JOHANSSON. 200 s. Bonniers 1985. Pris: ca 118:-

ISBN 91-0-046668-9
Vad som än händer kommer ett av vårt sekels stora författarskap att vara Ivar Lo-Johannssons. Drygt 80 år gammal fortfar han att skriva högklassig litteratur. Att han även kan konsten att formulera sig i intervjuer kan vi konstatera i boken *Samtal med Ivar Lo-Johannsson*.

Här serveras en rad intervjuer gjorda de senaste tio åren. De vältecknade närbilderna av en ständigt sökande författare och Ivar Lo:s eftertänksamma formuleringar interfolieras med kronologiskt upplagda bokpresentationer och biografisk information. Sammantaget är det en utmärkt presentation av Ivar Lo-Johannsson.

Till sist ett citat av den 84-åriga författaren: »Men detta att ständigt försöka på nytt, det är däri livet har sitt värde».

Staffan Glassel

Åsa Nördén. SÄLLSAMHETER I NORRBOTTEN. Kustlandet. 235 s. Raben & Sjögren 1985. Pris: ca 180:-

ISBN 91-29-57239-8
Merparten av tidigare turismhandledningar över Norrbotten uppehåller sig med tråkig envishet vid Norrbottens exotism: fjällvärlden och samerna. Kustlandet har, behandlats som en svag remsa land, sent kolonialiserat från rikets centralbygder. Det är bara på tiden att sådant strunt rättas till och kustlandet ges en plats i historien, även i den turistvägledande.

Det gör Åsa Nördén, även om mycket av hennes sevärdheter redan är välkända och välbesökta. Dock lyfter hon fram några episoder som även för en norrbottning framstår som nyheter, t.ex. berättelserna om kapitulationen i Kalix efter 1808-1809 års krig eller om havsvinduret på Rep-skärsfjärden för mer än 200 år sedan.

Slagsidan i boken är dess tydliga drag av kompilat över andra skrifter, ett Norrbotten som ännu icke är omskrivet existerar ju dock.

Jan-Olov Nysström

Jaroslav Seifert. STRÄNGAR AV SPINDELVÄV. 50 dikter 1921-1983. Urval Dagmar Chvojková-Pallasová och Harry Järv. Förord Harry Järv. Tolkningar Dagmar Chvojková-Pallasová, Helena Friedlová, Roy Isaksson och Harry Järv. 158 s. Fripress 1985. Pris: ca 105:-

ISBN 91-85590-99-1
Att vara poet innebär att ta ställning - en författare som tiger ljuger! lär Seifert ha sagt.

Själv har han alltid tagit ställning. Vi måste alla delta i den stora konserten på världens torg och spela revolutionssymfonin! skrev han 1921. Bönemöda båtar föga, heter det i en dikt från 1936. Och: »för bugningar saknade jag anlag» (1937). I en skänkande dikt från Prag (1948) sitter kvinnorna i fabriken »under fönstren/som vetter ingensans».

Det är inte Jaroslav Seifert som talar i dikterna - det är orden. Och orden är folket. I en dikt från 1949 om diktare heter det att »i hans dikt ljuder med evigt liv/ det språk våra mödrar talade».

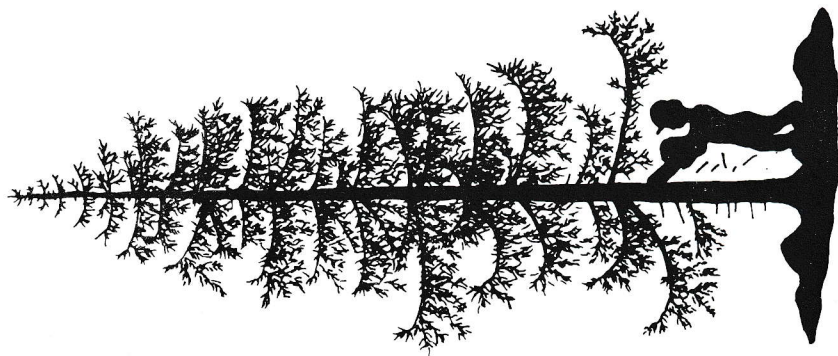
Att finna det språket är konsten. Att använda det är att ställning. Seifert gör det.

Birger Andersson

Gerald Seymour. UPPDRAG AFGHANISTAN. Övers. Karl G och Lilian Fredriksson. 325 s. Norstedts 1985. Pris: ca 150:-

ISBN 91-1-842372-8
I *Uppdrag Afghanistan* är uppdraget det centrala, inte Afghanistan.

I centrum för thrilleren står en engelsman och åtta ryska attackhelikoptrar. Engelsmannen är i Afghanistan för att skjuta ned minst en helikopter. Han ska kartlägga dess tekniska prestanda. Ty i Europa står Mi-24-Hind tätt.

Boken påvisar att afghanerna måste få och lära sig använda robotar för att ryssarna inte ohotade ska kunna sprida död och förintelse från luften, något som väl redan är känt av de flesta.

Men i övrigt har boken inte mycket att ge. Skildringen av afghanerna och deras kamp är ytterst kortfattad och ylig.

Nils Funcke

Arkadij N. Sjevjenko. ATT BRYTA MED MOSKVA. Övers. Torbjörn Eger-
tad. 401 s. Bonniers 1985. Pris: ca 180:-

ISBN 91-34-50632-2-
Nu stod det också klart att Gromyko, en av grundarna, hade en nihilistisk, cynisk och skenhelig uppfattning om FN:s verksamhet och syften.

Omdömet ges av en av Gromykos närmaste medarbetare. Den avhoppade Sjevjenko.

Sjevjenko som hade höga poster inom Sovjets utrikesdepartement var också biträdande generalsekreterare i FN.

Att bryta med Moskva är avslöjande och spännande.

Spännande genom skildringen av författarens avhopp. Avslöjande då han tar död på den ena myten efter den andra om Sovjet. Bland annat myten att det skulle finnas några duvor i Krenl.

Nils Funcke

Vilgot Sjöman. LINUS UTAN JEANNA. Roman. 443 s. Norstedts 1985. Pris: ca 175:-

ISBN 91-1-851332-8
Efter en krokig filmbana provar nu åter Vilgot Sjöman sin skrivarförmåga. Resultatet övertygar. I denna självbiografi från femtiotalet kläms konstnären som valp mellan Ingmar Bergman och den snart sextiåriga älskarinnan. Porträttet av den förre är så avväpnande friskt att man gärna överser med den lite tradiga samlevnadsdiskussionen. Friskast av allt är dock språket som ibland vilar och ibland accelererar upp i romanens F-1-klass där människor och situationer fångas blixtnabbt. Varför tar inte Vilgot Sjöman konsekvenserna och skriver en utåtriktad berättelse om *vår tid*? Han om någon borde ha insett att ordets makt vida överträffar bildens.

Jan Fogelbäck

Anders Sundelin. AFGHANISTAN. Nyckeln till en kontinent. 167 s. Ordfront 1985. Pris: ca 90:-

ISBN 91-7324-240-3
Efter reportageboken *Jihad! Det heliga kriget i Afghanistan* har Anders Sundelin gett sig i kast med att försöka förklara varför ryssarna är i Afghanistan och varför det afghanska folket ännu efter sex års strider inte gett upp.

Han gör detta genom att väva ihop stora historiska svep och avgörande historiska händelser med bilder från dagens afghanska verklighet. Han visar hur olika stormakter genom flera sekler kämpat om inflyttandet över Afghanistan, hur ryssarna steg för steg flyttat fram sina positioner. Han träffar bybor, motståndskämpar, flyktingar.

Det har blivit en oundgänglig bok för den som vill förstå kriget i Afghanistan. Sundelin rycker undan grunden för de flesta av våra fördomar och visar att skeendet inte bara är möjligt att förstå - det blir också självklart att ta ställning.

Hans Olsson

Mats Tormod. MOVIE. 263 s. Författarförlaget 1985. Pris: ca 140:-

ISBN 91-7054-490-5
Omslaget pryds av en bild av Peter Lindqvist gjord fritt efter Edward Hopper. Berättelsen utspelar sig i 40-talets Hollywood, drömmarnas och besvikelseernas stad. Huvudpersonen Peter Peters hade själv varit en av de lycköskande. Nu satt han i rum 298 i ett hus tillsammans med Dreamount Pictures övriga skrivare, och visste att han lätt kunde ersättas.

I den fängslande miljöskildringen upplever man filmstaden med dess liv och rörelse, barena, typer som t.ex. Theo Talbot, Peters odräglige chef, och Abe Silverstein, den ideologiske kollegan. Raymond Chandlers romanfigur Philip Marlowe figurerar i boken och själva stämningen och berättartekniken för tankarna till Marlowe, Bogart och liknande figurer. Spänningen i historien byggs upp mer och mer och man väntar sig en mer dramatisk avslutning. Men slutet tilltalar mig ändå.

Per-Olov Englund

Sue Townsend. MIN HEMLIGA DAGBOK - Adrian 13 3/4 år. Övers. Else Lundgren. Ill. Fibben Hald. 121 s. Legenda 1984. Pris: ca 67:-

ISBN 91-582-073-68
Hur skall en kvinnlig författare realistiskt kunna skildra en pojke i nedre tonåren? Det var frågor av den karaktären jag ställde mig efter att ha ögnat igenom baksidestexten. Townsend lyckas bra med och man inser att författarinnans ambition inte varit att skriva ännu en depressiv ungdomsskildring, utan en komedi där personer och händelser grundar sig på samtal med ungdomar. Detta får till effekt att bokens huvudperson Adrian Mole trots sin naivitet och påklustrade pryddhet tilldelas en trovärdig personlighet. Tyvärr förtar Townsend något av trovärdigheten genom att på flera ställen missbruka komiken, genom att leta poänger från åskådarens och sin egen i stället för Adrians, synvinkel och sedan lägga dem i hans mun. Detta ger ett förvirrat intryck i denna i övrigt så trevliga bok.

Henrik Grubbström

Anna Wahlgren. I KÄRLEKENS NAMN.
442 s. Bonniers 1985. Pris: ca 127:-

ISBN 91-0-04671977

Avslöjad.

De flesta, killar och tjejer, kan le igenkännande vid läsning av *I kärlekens namn*.

Anna Wahlgren genomskådar rollspelet inför förspelet. Men inte bara negativt. Ty det finns ju även en kärlek.

Trots lättheten till identifikation och huvudet på spiken är boken stundtals lite torftig. Personerna blir inte hela i den, inga verkliga romanfigurer.

Anna Wahlgrens beskrivning av vårt beteende är befriande. Läs, le och älska.

Anneli Funcke

